

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра української філології

ДИПЛОМНА РОБОТА

Магістр

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.01 Філологія. Українська мова та література

на тему: СТРУКТУРНО-ДЕРИВАЦІЙНІ І СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНІ
ОСОБЛИВОСТІ НАЙМЕНУВАНЬ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Шифр ДРФУМм.016195.01.03.00

студентки II курсу групи ФУМм-20-1 _____ О. С. Морозенко

Керівник _____ М. М. Торчинський,
доктор філологічних наук, професор

До захисту допускаю:
завідувач кафедри української філології _____ І. Б. Царалунга

Хмельницький 2021

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно-педагогічний
Кафедра	української філології
Рівень вищої освіти	магістр
Галузь знань	03 «Гуманітарні науки»
Спеціальність	035 «Філологія»
Спеціалізація	035.01 «Українська мова та література»
Освітня програма	освітньо-професійна

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української філології

Торчинський М. М.

24 вересня 2020 року

ЗАВДАННЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ МОРОЗЕНКО ОЛЬЗІ СЕРГІЇВНІ

1. Тема роботи: «Структурно-дериваційні і семантико-мотиваційні особливості найменувань українських народних пісень», затверджена наказом ректора університету від 25 серпня 2021 року № 102.

Керівник роботи – М. М. Торчинський

2. Термін подання студентом завершеної роботи – грудень 2021 року.

3. Вихідні дані роботи. Незважаючи на наявність досліджень Д. Г. Бучка, Н. С. Колесник, В. В. Німчука, Н. М. Подольської, О. О. Порпуліт, М. М. Торчинського та інших науковців-лінгвістів, комплексної характеристики найменувань українських народних пісень ще не було зроблено, що й зумовлює актуальність теми дипломної роботи.

4. Перелік підлеглих розробці питань.

Фіксування назв пісень українського фольклору, їхня інвентаризація.

Дослідження історії становлення фольклорної ономастики як науки, вивчення українських народних пісень та їхня класифікація.

Установлення особливостей структури та словотвору назв українських фольклорних пісенних творів.

Визначення рівня продуктивності творення зразків окремих груп назв українських народних пісень за мотивацією значення та семантикою твірної основи.

5. Графічного матеріалу немає.

6. Консультанти розділів дипломної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	Немає		

7. Дата видачі завдання – 24 вересня 2020 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Найменування етапів виконання дипломної роботи	Термін виконання	Примітка
1	Обрання теми дипломної роботи	Вересень 2020 року	
2	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2020 року	
3	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень-листопад 2020 року	
4	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2020 – квітень 2021 року	
5	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірниках наукових праць та участі у конференціях	Січень, квітень, вересень 2021 року	
6	Написання другого і третього розділів дипломної роботи	Травень-вересень 2021 року	
7	Написання «чорнового» варіанту дипломної роботи	Жовтень-листопад 2021 року	
8	Попередній захист дипломної роботи	Грудень 2021 року	
9	Остаточне завершення дипломної роботи	Грудень 2021 року	
10	Подача дипломної роботи на кафедру	Грудень 2021 року	

Студентка _____ О. С. Морозенко

Керівник _____ М. М. Торчинський

АНОТАЦІЯ

Тема роботи «Структурно-дериваційні і семантико-мотиваційні особливості найменувань українських народних пісень». Автор – **Морозенко О. С.** Науковий керівник – Торчинський М. М. Обсяг дипломної роботи – 73 сторінки. Робота містить 74 джерела посилання.

Ключові слова: фольклоронім, усна народна творчість, українська народна пісня, номінація твору, семантика твірної основи, структура оніма.

Об'єктом дослідження є 493 фольклороніми, зокрема назви українських народних пісень.

Предмет роботи – структурно-дериваційні і семантико-мотиваційні характеристики найменувань пісень української усної народної творчості.

Мета дослідження – комплексна характеристика українських фольклоронімів.

Найбільшою є група складених онімів – її частка від загального становить 98,2 %. Серед них 53 % – це оніми-фрази; 36,9 % – оніми-словосполучення; 10,1 % – оніми-словосполуки. Зафіксовано в назвах українських народних пісень і випадки функціонування простих (0,7 %) та складних (1,1 %) структур.

Відповідно, значну перевагу мають онімні одиниці, утворені синтаксичним способом. Якщо розглядати деривацію складників таких конструкцій, то гегемонійним буде морфологічний суфіксальний різновид деривації.

Серед мотиваційних типів виокремлено ситуативний (30,8 %), локативний (28,8 %), квалітативний (18,2 %), сутнісний (10,5 %) і темпоральний (6,9 %). Прикладів функціонування апотропейних, асоціативних, ідеологічних, меморіальних, патронімічних та символічних онімних сполук під час дослідження не було виокремлено.

Оскільки переважають складені конструкції, було розглянуто моделі, за якими утворено назви пісень. Серед предикативних одиниць майже порівно виявлено простих повних і неповних речень, водночас складних виокремлено незначну кількість. Основними групами найменувань-словосполучень є синтаксичні побудови «прикметник + іменник» (38,6 %), а словосполук – «прийменник + іменник» (68 %).

Найменування українських народних пісень мають широку перспективу застосування в навчально-виховному процесі середньої та вищої школи. Вони використовуються як наочний та ілюстративний матеріал, котрий може бути підібрано залежно від особливостей теми, а також спонукають учнів та студентів до виявлення й аналізу особливостей їхнього функціонування в загальній системі української мови, напрацювання необхідного для засвоєння матеріалу досвіду.

Автор _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ НАЙМЕНУВАНЬ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ.....	10
1.1. Історія вивчення фольклорних власних назв.....	10
1.2. Поняття про фольклорну ономастику та її місце в системі лінгвістичних наук.....	14
1.3. Українські народні пісні: сутність поняття та історія дослідження..	20
1.4. Класифікація українських народних пісень.....	24
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА НАЗВ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ ЗА СТРУКТУРНО-ДЕРИВАЦІЙНИМ І СЕМАНТИКО- МОТИВАЦІЙНИМ ПРИНЦИПАМИ.....	33
2.1. Особливості будови назв українських народних пісенних творів....	33
2.2. Словотвірні типи найменувань в українському пісенному фольклорі.....	36
2.3. Мотиваційні групи назв українських народних пісень.....	42
2.4. Систематизація найменувань українських народних пісень за семантикою твірної основи.....	45
РОЗДІЛ 3. НАЙМЕНУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	49
3.1. Теоретичні засади вивчення фольклоронімів у школі та ЗВО.....	49
3.2. Комплекс вправ на використання власних назв українських народних пісень.....	53
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	67

ВСТУП

Особливості функціонування власних найменувань є однією з найбільш значущих проблем ономастики як науки. На сучасному етапі розвитку простежується активне вивчення фольклоронімів, що свідчить про важливість здобутих у процесі дослідження відомостей для загального мовознавства.

Детальний аналіз найменувань фольклорних творів неможливий без належного опрацювання вже наявного матеріалу за темою з метою поглиблення знань про усну народну творчість загалом, проблемні питання та особливості вивчення. Над питаннями, що стосуються фіксування та дослідження фольклорних зразків, працювали Г. Булашев [7], В. Гнатюк [9], Н. Данилюк [12], О. Дей [13], Л. Дунаєвська [18], Ю. Карпенко [27], К. Квітка [29], Ф. Колесса [33], В. Костик [34], М. Новикова [46], О. Чебанюк [71] та ін.

У межах новітнього напрямку ідеоніміки, до кола зацікавлення котрої входять і бібліоніми, було видано праці таких науковців, як Е. Боева [5], Т. Крупеньова [36], І. Хлистун [69], Г. Шотова-Ніколенко [72] та ін. Як зазначає М. Торчинський, «за кількістю вагомих досліджень найменувань, засвідчених у художньому мовленні, Україна посідає чільне місце у слов'янському світі» [60, с. 299].

Наразі дослідження фольклоронімів можна трактувати як різноаспектне, адже серед тем, що були опрацьовані сучасними дослідниками, знаходимо як аналіз онімії конкретного жанрового напрямку або відповідного жанру, так і вивчення функціонування, етимології та семантики окремих фольклорних елементів тощо [3; 15; 16; 17; 28; 39; 44; 55; 49; 50; 51; 64].

Усі наявні на сьогодні ґрунтовні праці стосуються характеристики власних найменувань у структурі творів конкретних письменників, водночас вивчення номінацій зразків української усної народної творчості часто залишається поза увагою або є недостатньо систематизованим та комплексним, тому **актуальність теми** дослідження зумовлена недостатнім

рівнем вивчення та фрагментарністю аналізу особливостей найменувань українських народних пісень як онімних одиниць.

Українська народна пісенна творчість є особливим явищем культури та скарбницею предковичної мудрості, тому дуже важливо вивчити усі особливості функціонування її одиниць. Нашою **метою** було зробити це на лінгвістичному рівні, зокрема дослідити структурно-словотвірні та семантично-мотиваційні особливості назв українських народних пісень.

Сформована мета зумовлює виконання таких **завдань**:

– зібрати достатню для дослідження кількість найменувань творів українського пісенного фольклору;

– визначити їхні способи творення та структуру;

– дослідити особливості семантики вищезгаданих пропріальних одиниць;

– вивчити мотивацію виникнення досліджуваних зразків;

– окреслити перспективи використання онімного матеріалу в навчально-виховному процесі;

– розробити для учнів старшої школи та студентів ЗВО комплекс вправ на закріплення знань з теми.

Об'єктом дослідження є найменування зразків української народної пісенної творчості.

Предмет роботи – структурно-дериваційні та семантико-мотиваційні характеристики власних назв творів українського фольклору.

Джерельною базою дослідження є збірники українських народних пісень. Загальна кількість зафіксованих найменувань фольклорних пісенних творів становить 493 одиниці.

У ході дослідження було використано такі **методи**, як *описовий* (для визначення місця бібліонімів у загальній системі онімного простору досліджуваного доробку та їхньої диференціації), *власне кількісних підрахунків* (для дослідження продуктивності кожної з виявлених груп),

структурний (для вивчення структурно-словотвірного аспекту функціонування онімів), *порівняльний* (для зіставлення та порівняння особливостей досліджуваних зразків), *функціональний* (для дослідження пропріативів як органічної частини художнього тексту, опису видозмін у системі онімного простору різних творів) тощо.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше було здійснено спробу комплексного дослідження особливостей виникнення та функціонування найменувань українських народних пісень у загальній системі усної народної творчості.

Теоретичне значення дослідження полягає в характеристиці найменувань пісенних творів українського фольклору, особливостей їхнього творення, значення, його мотивації та класифікації зафіксованого фактичного матеріалу.

Практичне значення роботи визначається можливістю використання основних її положень для подальшого вивчення онімного простору української усної народної творчості, роботи над науковими працями за дотичними темами, опрацювання матеріалів мовознавчих дисциплін (зокрема під час вивчення лексикології, словотвору, стилістики української мови тощо) у середній та вищій школі.

Апробація результатів роботи. За темою дослідження було опубліковано дві статті у збірниках наукових праць «Поділля. Філологічні студії». Результати дослідження також стали темами доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький національний університет), Всеукраїнській науковій інтернет-конференції «Лінгвістичні студії молодих дослідників» (Рівненський державний гуманітарний університет), Міжнародних студентських наукових читаннях до Дня слов'янської писемності (Криворізький державний педагогічний університет).

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (74 позиції). Загальний обсяг роботи – 73 сторінки, з них 70 сторінок основного тексту.

У Вступі подано науковий апарат магістерської роботи.

У першому розділі звернено увагу на теоретичні засади вивчення українських народних пісень; описано історію становлення фольклорної ономастики та подано класифікацію пісенних творів української усної народної творчості.

У другому розділі подано характеристику структури, способу творення, семантики твірної основи та мотивації власних назв українських народних пісень.

Третій розділ присвячено опису використання найменування пісенних творів української фольклорної творчості в навчально-виховному процесі середньої та вищої школи.

У Висновках підведено підсумки дослідження та визначено перспективи наступних наукових студій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ НАЙМЕНУВАНЬ УКРАНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

1.1. Історія вивчення фольклорних власних назв

У фольклорі протягом століть накопичувалися найкращі та найцікавіші для дослідження словесно-виражальні та мовно-художні засоби. Саме тому його можна вважати одним із базових чинників, під впливом яких формується сучасна українська літературна мова та культура народу загалом.

Фольклоронімію доцільно вивчати як унікальну систему лексичного наповнення усної народної творчості, а також особливу частину національного простору власних назв. Розглядаючи проблему визначення поняття фольклорної ономастики, хочемо звернути увагу й на її статус у системі ономастичних напрямів досліджень. Розмаїття та неусталеність підходів до вивчення фольклорних онімів викликані як розбіжностями в підходах до їх дослідження у вітчизняній лінгвістиці, що не в останню чергу породжене складністю самого об'єкта вивчення, так і новими на межі ХХ–ХХІ ст. напрямками студіювання пропріальних одиниць загалом та власних назв у художньому тексті зокрема, досягненнями як української лінгвофольклористики, так і слов'янських студій фольклорного слова загалом [31, с. 36–37].

Початком відліку наукового вивчення фольклорних власних назв можна вважати другу половину ХІХ століття, хоча у більшості наукових праць питання дослідження онімів не є вичерпним. Саме цей період позначений поживанням інтересу до вивчення фольклору загалом. Більшість учених-філологів і етнографів того часу безпосередньо шукали та фіксували зразки усної народної творчості переважно синкретичної природи. Серед них варто звернути увагу на внесок таких українських мовознавців, як Й. Бодянський, І. Вагилевич, Я. Головацький, З. Доленга-Ходаковський, М. Костомаров, М. Максимович, О. Потебня та ін. Також у цьому напрямку працювали

іноземні науковці О. Афанасьєв, Ф. Буслаєв, О. Веселовський, Я. Коллар, Ф. Міклошич, І. Срезневський, Ї. Полівка, В. Ягич та ін.

XIX століття стало часом, коли науковці дійшли до висновку, що усну словесність можна вважати невід'ємним джерелом для дослідження народної мови, адже саме вона її зберігає «в усій своїй чистоті, непідробності, свіжості і багатстві» [4, с. 24]. Цілком логічним стало й зацікавлення фольклорними власними назвами, хоча варто зауважити й той факт, що у вищезгаданий період вивчення фольклоронімів не мало специфічних рис, котрі відрізняли б його від аналізу онімів, виявлених у решті джерел. На той час дані ономастики в лінгвістиці сприймали як своєрідний допоміжний науково-дослідний об'єкт для різних гуманітарних наук [70, с. 11].

Комбінування гуманітарного, філологічного та лінгвістичного підходів до дослідження фольклоронімів можна пояснити не лише загальними тенденціями мовознавства, але й тим, що на цьому етапі ще не відбулося становлення науки, котра б вивчала суто власні найменування. На думку російського мовознавця А. Фоміна, це продовжувалося до початку XX століття, коли з'явилися перші наукові праці, у яких оніми від «зручних» і завжди доступних ілюстрацій або аргументів еволюціонували до об'єктів, «які мають повноцінне право на дослідницький інтерес» [68, с. 112]. Такий перехід став підставою для глибокого вивчення фольклоронімії як системи.

Друга половина XX століття характеризується завершенням визначення ономастики як самостійної мовознавчої дисципліни. Цей період позначається в історії науки розширенням обсягу досліджень у галузі української ономастики, що збагачується вузькоспеціалізованими працями, у яких детальний розгляд отримують різні фольклорні жанри – від народних дум до загадок. Частина праць цього періоду має загальноономастичний характер – науковці на матеріалі фольклорної онімії шукають відповіді на питання, актуальні для теорії ономастики загалом (наприклад, перехід загальної назви у власну і навпаки та критерії розмежування власних і загальних назв).

Частина проблем стосується безпосередньо особливостей фольклоронімного простору як одного з компонентів національної онімної системи: наприклад, підстави та прийоми використання власних назв у фольклорних текстах (це питання розглянуте передовсім на матеріалі малих фольклорних жанрів: загадок, приказок і прислів'їв); жанрові критерії вибору назв у фольклорному тексті; національна специфіка фольклорної онімії; варіативність фольклорних онімів; виникнення, склад, структура фольклоронімного простору (на матеріалі окремих фольклорних зібрань); регіональні варіанти фольклорних власних назв та особливостей їх побутування; функції онімів у фольклорних текстах, зокрема стилістична [32].

Вивченню онімів українського фольклору у 70–90-х роках ХХ століття присвячено праці Н. Журавльової, Б. Кирдана, Н. Москаленко, Г. Онищенко, О. Порпуліт, Л. Скрипник, Я. Чорненького, С. Якубовської та ін.

Перші десятиліття ХХІ століття можна характеризувати як період послаблення зацікавлення в дослідженні фольклоронімів, що призвело до зменшення кількості наукових праць і публікацій та стагнації у розширенні кола аспектів вивчення.

Аналіз наукових робіт сучасного періоду показує, що дослідження власних назв усної народної творчості є різноаспектними, адже беруться до уваги різні жанри фольклору, простежується змістове та функціональне навантаження онімів, їхня етимологія, особливості будови та специфіки використання у різних жанрах тощо.

Детальний аналіз матеріалів наукових досліджень фольклоронімів кінця ХХ – початку ХХІ століть дозволяє помітити перехід до власне лінгвістичного їх вивчення, адже власні назви усної народної творчості стають предметом дослідження саме мовознавців-ономастів, а не лише істориків та етнографів. Наразі ведеться активне вивчення специфічних особливостей дослідження вищезгаданого шару онімів, проте й досі існує певна розгалуженість думок науковців щодо дослідження фольклоронімії як

частини ономастики, що зумовлює складнощі у створенні загальної схеми їх вивчення.

На межі першого та другого десятиліть ХХІ століття ономастичні дослідження на матеріалі фольклору становлять такий собі конгломерат різних за часом постання і навіть належністю до різних галузей лінгвістики (і не тільки лінгвістики) дослідницьких прийомів та підходів до вивчення без того об'єднавчого стрижня, який засвідчив би їхню самодостатність і методологічну цілісність [31, с. 35].

Вищезгаданий період характеризується досить розмитим та неповним осмисленням ролі, провідної мети та ключових завдань фольклорної ономастики в загальному мовознавстві. Чітко простежується проблема визначення її місця та ролі у системі лінгвістичних наук. До того ж, фольклорні власні найменування зазвичай вивчаються некомплексно, неповно, з використанням невеликої кількості фактичного матеріалу, котрий стає матеріалом дослідження. На сьогодні українське мовознавство поповнилося лише кількома монографіями, присвяченими вивченню загального кола власних назв або ж окремих розрядів онімів. Негативно позначається (а водночас і зумовлює перспективу подальшої роботи) й нестача повних зібрань фольклоронімів та координувального осередку, що ввів би несистемні та нерегульовані окремі дослідження онімів на матеріалі усної народної творчості до цілісної структурованої логічної системи. До кола практичних проблем, котрі уповільнюють розвиток вивчення фольклорних власних найменувань, є й нерівномірність та неусталеність фіксування матеріалів для аналізу на різних аудиторіях та в різний час, неповний або неточний запис онімів, існування варіантів фольклорних текстів тощо.

Варто також зазначити, що від кінця ХVІІІ до початку ХХІ століть дослідження власних назв у межах фольклорної творчості має домінуючий лінгвокультурологічний аспект, що передбачає зацікавлення образними

властивостями усного народного художнього мовлення. З позитивного боку сучасний етап вивчення фольклоронімів характеризується й тим, що воно має динамічний характер, теоретична база стає все більш повною та детальною.

1.2. Поняття про фольклорну ономастику та її місце в системі лінгвістичних наук

Сучасних стан досягнень у галузі фольклорної ономастики передбачає перспективу обґрунтування її місця в загальному колі наук лінгвістичного спрямування, розширення аспектного кола зацікавлення та задіяного фактичного матеріалу, створення повних та розширених зібрань фольклорних онімних одиниць та створення спеціального координувального центру, який систематизував би вивчення окремих та комплексних явищ фольклоронімії.

Нині чітко простежуємо ситуацію, коли оніми стають матеріалом для дослідницької роботи в межах різних філологічних дисциплін. Наприклад, лінгвофольклористи вивчають загальну естетику, поезику та символізм власних найменувань, розглядаючи оніми як художньо-естетичні та стилістичні засоби, що підкреслюють унікальність мови усної народної творчості як явища. Етнолінгвісти ж вбачають у фольклоронімах матеріал для вивчення елементів культури народу, відображення в ній його світоглядних позицій.

Очевидно, що коло зацікавлення представників вищезгаданих дисциплін не збігається з ключовими завданнями ономастики, тому вважаємо доцільним та актуальним визначення поняття фольклорної ономастики. У більшості теоретичних праць як вітчизняні, так і зарубіжні науковці трактують її як напрям літературно-художньої ономастики. Наприклад, Ю. Карпенко, осмислюючи питання співвідношення вищезгаданих категорій та різниці між ними, резюмує: «Але ж в обох випадках йдеться про життя

власних назв у тексті, про роль, навантаження в художньому цілому, зрештою, про естетику онімів. Якщо не дивитися на власні назви у фольклорі тільки як на джерело матеріалу, який вивчається безвідносно до його ролі в тексті (а ряд дослідників чинить саме так), то між літературною та фольклорною ономастикою виявляється все ж більше спільного, аніж відмінного» [26, с. 171].

В. Калінкін погоджується із зазначеним вище баченням особливостей статусу власних назв усної народної творчості та підсумовує: «... Вивчення поезики фольклоронімів зручніше провадити все-таки в межах одного наукового напрямку – поетичної ономастики, не забуваючи проте, що «фольклорна ономастика» доволі специфічна» [22, с. 61]. Проте варто зазначити й те, що до тексту своєї монографії В. Калінкін вводить поняття фольклороніма лише раз у контексті вивчення передумов наукового дослідження онімного простору художнього тексту: «Поетичні можливості власних назв розвивалися у фольклорі. Протягом багатовікової історії існування фольклорної традиції ставлення до власних назв як художнього засобу, природно, змінювалося. Ще в минулому столітті дослідники відзначали істотні риси фольклорної онімії... Архаїчні фольклорні форми успадкували міфологічні прийоми використання власних назв, а з наближенням до нового часу імена у фольклорі все частіше передавали особливості і риси реальної онімії, соціально-розмежувальні й емоційно-експресивні можливості» [22, с. 29].

Здійснивши детальний аналіз історичного розвитку та наслідків зацікавлення фольклорною онімією серед науковців, робимо висновок, що її й досі сприймають та досліджують як набір елементів, котрий не має чіткого упорядкування, не надаючи належного значення його функціонуванню в загальнонаціональному просторі онімів та не загострюючи уваги на його категоріальних та системотвірних зв'язках. Причиною такого стану можна вважати те, що наразі немає чіткого визначення статусу вивчення

фольклоронімів в українському мовознавстві. Донині продовжуються обговорення суперечностей у баченні основних теоретичних та методологічних засад дослідження власних назв у фольклорній творчості, а також суто назви дисципліни.

З огляду на значущість вищезгаданих проблем, основним завданням, котрі є першочерговими для сучасних дослідників фольклорної ономастики, а також ономастики загалом, є упорядкування термінологічних одиниць. Один із авторів першого словника термінології ономастики, Д. Бучко, підкреслює важливість розгляду вказаного питання: «...Тлумачний словник ономастичних термінів української мови повинен дати загальне уявлення про систему ономастичних понять, їх зміст, взаємовідношення та наукове осмислення на сучасному етапі розвитку теоретичної та практичної ономастики» [57, с. 12]. Далі ця думка знаходить продовження та підсумовується: «...Питання впорядкування, систематизації, нормалізації та кодифікації системи української ономастичної термінології було і залишається однією з найважливіших проблем сучасної української ономастики» [57, с. 23]». Варто також згадати досить доречне твердження Л. Булаховського про те, що недостатньо структурована та нормалізована терміносистема «утруднює шлях до мети, якій термінологія повинна служити» [6, с. 21].

У сучасній науковій літературі дослідники послуговуються такими термінами, як літературна, поетична, стилістична, літературно-художня, художня, художньо-літературна ономастика, поетика оніма, постонімологія. Такі розбіжності у дефініюванні є характерними не лише для української теорії мовознавства, а й для багатьох інших національних лінгвістик. Наприклад, у польській ономастиці досліджуваний напрям протягом довгого часу називали *стилістичним найменуванням*, проте зараз найбільш актуальним став термін *onomastyka literacka*. Для російської літературно-художньої ономастики у процесі її становлення та розвитку найбільш

використовуваним було визначення *стилістична ономастика*, проте паралельно з ним продовжують функціонування терміни *літературна ономастика*, *поетична ономастика*, *ономатопоетика*, *поетичне ім'я (поетонім)*.

Українська ономастика також донині не має усталеного терміна для позначення досліджуваного напрямку. У тексті енциклопедії «Українська мова» як основне вказано поняття *ономастика поетична*, проте там само бачимо аналогічні за значенням *ономапоетика*, *поетика оніма*, *ономастика літературна* [66, с. 438]. Найдовшу історію використання простежуємо за термінологічним позначенням *літературна ономастика*. Саме його зустрічаємо вже у праці І. Герус-Тарнавецької «Назовництво в поетичному творі», котру можна вважати першою дисертацією в галузі літературної ономастики, написаною на основі текстів художньої літератури українських авторів: «постає окрема галузь назвознавства – *літературне назвознавство* чи *літературна ономастика* [11, с. 7].

Варта уваги й фундаментальна праця М. Худаша «З історії української антропонімії», в якій дослідник подає, на його думку, більш точний термін *художньо-літературна антропоніміка* [70, с. 19]. Наприкінці 80-х років ХХ століття О. Карпенко констатує, що «термін *літературна ономастика*, ставши загально визнаним, усе ще має конкурентів у вигляді сполучень *поетична ономастика*, *стилістична ономастика*» [24, с. 9].

На сьогодні в Україні активно працюють три школи, котрі займаються детальним дослідженням онімів у тексті художнього твору – одеська, донецька, ужгородська. Найбільш відомі представники цих наукових угруповань мають власні погляди щодо вибору доречної та найбільш змістовної термінології.

Т. Немировська, що працює під егідою одеської школи, використовує термін *літературна ономастика*, виділяючи в її межах поетичну, художню та драматургічну ономастики [45, с. 112–113]. Ю. Карпенко та М. Мельник

користуються термінопозначеннями *поетична ономастика* та *поетика оніма*, проте активно послуговуються й позначенням *ономастика художньої літератури* [25, с. 13].

Основоположник ужгородської школи Л. Белей робить акцент на диференціюванні *стилістичної та літературно-художньої антропоніміки*. Науковець вважає також, що терміносполуку *літературний антропонім* «не можна назвати вдалим хоча б через неминучу його омонімічність із терміном *літературний антропонім*, «форма антропоніма, подана у відповідності до форм літературної мови»... Термінам *поетичний антропонім, поетонім, промовисте ім'я, стилістичний антропонім, художній антропонім* властива надмірна загальність, неконкретність» [2, с. 9]. Як найбільш коректну науковець пропонує терміносполуку *літературно-художній антропонім*, «який через багатоконпонентність не є бездоганим, проте серед уживаних нині термінів найповніше і найточніше передає суть позначуваного поняття. До того ж, в українській та зарубіжній ономастичній літературі цей термін має досить тривалу традицію вживання... Від терміна *літературно-художній антропонім* легко утворити назву розділу ономастики, який займається вивченням літературно-художньої антропонімії, літературно-художня антропоніміка, що в результаті не порушує усталеної системності української ономастичної термінології» [2, с. 9–10].

У працях представника донецької школи В. Калінкіна знаходимо такі терміносполуки: *поетична ономастика, поетика оніма, поетоніміка, поетонімологія*. Дослідник подає також досить образний термін «філологія імені» [21, с. 97]. Вводячи поняття *поетики оніма*, дослідник наголошує, що той «у плані змісту відображає специфіку онтології оніма, яка виявляється в акті художнього мовлення, а в плані вираження знаходить підтримку в добре відомій генетичній конструкції *поетика слова*», а продовжуючи думку: «Широкі тлумачення поняття *поетика оніма* передбачає, що воно охоплює всі сфери творчого використання пропріальних одиниць – від мови науки до

жаргонів і розмовного мовлення. Вузьке розуміння терміна дає змогу обмежити кордони *поетики оніма* матеріалом художніх текстів, у яких найконцентрованіше і якнайрізнобічніше представлене явище, що досліджується» [23, с. 72–73].

Тож бачимо, що представники одеської школи літературної ономастики стабільно використовують передусім термінозначення *літературна ономастика*, а дослідники ужгородської та донецької шкіл однаково не приймають використання старої термінології, проте надають перевагу різним підходам до дослідження онімів у художньому тесті, що зумовлює використання різних терміносполук.

Зважаючи на специфіку роботи, маємо звернутися до проблеми виокремлення саме фольклорної ономастики в лінгвістиці української мови. У монографії В. Калінкіна «Поетика оніма» бачимо чітку позицію, що дослідження онімів фольклорного тесту доцільно «здійснювати в межах єдиного наукового напрямку – поетичної ономастики... Такий підхід перспективний і для самої поетичної ономастики, тому що дає серйозні підстави для створення загальної теорії поетики власних назв» [22, с. 6].

Подібно до інших наук, що активно розвиваються, у літературній ономастиці на етапі екстенсивного та інтенсивного розвитку простежуємо явище експлікації. Це означає, що дослідження та осмислення загального змісту передують поділу цілого на частини, котрі надалі існують незалежно. Після збільшення кола власних назв, що досліджуються на матеріалі текстів різного характеру, почалося виділення окремих частин, які через деякий час стали претендувати на повну самостійність у межах загальної ономастики. Від кінця 90-х років ХХ століття таку тенденцію простежуємо й у фольклорній ономастиці.

Після опрацювання доступних теоретичних джерел можемо визначити, що розмежування літературної та фольклорної ономастики було пов'язане із необхідністю появи достатньої кількості студій на матеріалі фольклорних

текстів та накопичення основних теоретичних знань у лінгвістиці, фольклористиці, семіотиці, герменевтиці тощо.

Незважаючи на те, що вивчення фольклоронімів на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки традиційно здійснюється в галузі літературної ономастики, повним аналізом власних назв у фольклорному тексті цікавляться й спеціалісти з етнолінгвістики, діалектології, історії мови, лінгвофольклористики та інших наук. Проте, зважаючи на те, що фольклорна ономастика поєднує в собі елементи лінгвофольклористики та ономастики, її доцільно вважати комплексною галуззю мовознавства. Над питанням сутності та взаємозв'язку вищезгаданих понять працювали Є. Бартмінський, А. Вежбицька, Л. Даниленко, С. Нікітіна, О. Хроленко та ін.

Наразі в більшості національних ономастик фольклороніми є частиною літературно-художньої ономастики, проте ця позиція досі не має чіткого обґрунтування. На нашу думку, причиною цього явища є недостатнє розуміння місця фольклоронімії в загальнонаціональній системі онімів.

1.3. Українські народні пісні: сутність поняття та історія дослідження

Народна творчість – сукупність творчої діяльності народу, яка виявляється в різних видах мистецтва: в усній словесній поезії, музичних вокально-інструментальних творах, танцях, хороводах, сценічній грі, драмі, в народній архітектурі та найрозмаїтіших різновидах малярської, декоративно-ужиткової творчості – вишивання, різьблення, художнє ткання, писанкарство, кераміка, витинання тощо [41, с. 478].

Однією з основних ланок народної творчості (або фольклору) є народна пісня, що у всі часи залишається надзвичайно важливим складником життя українців. За висловом М. Стельмаха, люди проносять пісні крізь усе своє життя, «від колиски до могили, бо нема такої значної події в житті народу,

нема такого людського почуття, яке б не озвалося в українській пісні чи ніжністю струни, чи рокотом грому» [58, с. 124]. Тексти народних пісень є вагомим надбанням як загальноукраїнського творчого доробку, так і світового мистецтва загалом. Як зазначає С. Єрмоленко, «мова усної народної творчості, зокрема мова народної пісні, є скарбницею національного світобачення, своєрідною енциклопедією почуттів, художньо-емоційною пам'яттю народу. Вона має важливе пізнавально-виховне та естетичне значення... Характерні художньо-образні форми пісенного слова містять поняття про народну мораль, уявлення про добро і зло, оцінку людської зовнішньої та внутрішньої краси, зв'язки людини з навколишньою природою. У народнорозмовній мові здавна вироблялися словесно-виражальні засоби, які задовольняли художньо-естетичні потреби людей і відбивали естетичну оцінку навколишнього світу. Вони ставали основою народнопісенного словника, словника інших фольклорних жанрів [20, с. 17–18].

Звертаючись до термінології, у джерелах, котрі є доступними на сучасному етапі вивчення, можемо зустріти різні тлумачення поняття «народна пісня», проте всі вони дають загальне уявлення про те, що **народною піснею** варто називати музично-поетичний жанр фольклору, що дозволяє дослідити в художньому тексті характер народу, його традиції та історію. «Українська мала енциклопедія» акцентує увагу на питанні авторства вищезгаданого жанру фольклору, подаючи пісню народню як «твір колективної творчості з легкою ритмічною формою, що, навіть коли й мав свого індивідуального творця, приймався народною масою як відбиток її почувань, і переходячи з покоління в покоління, зазнаючи в тих переходах тих чи інших змін, ставав дійсно загально народнім» [48, с. 1386]. «Українська музична енциклопедія» подає народну пісню як найдавніший вид словесно-музичної творчості, наголошуючи на нерозривному зв'язку між мелодією і текстом у найдавніших пісень, котрий було зауважено ще на

початку ХХ століття Ф. Колессою у вступній розвідці до збірки «Народні пісні з південного Підкарпаття». Саме там цей зв'язок було потрактовано як «останок давнього синкретизму» [67, с. 254].

За допомогою вивчення народних пісень ми можемо визначити та пояснити своєрідність жанрового наповнення, структури та мови фольклору. Визначальною рисою більшості з них є чітко окреслений зв'язок із обставинами побуту та праці, проте вони породжувалися й різними подіями громадського життя, особливостями розвитку держави та політичної ситуації певного часового проміжку. Варто також зазначити, що народні пісні лише подекуди мають елементи розповіді, здебільшого простежуємо фокус на відображенні психічно-емоційного стану героїв творів. Тут ми бачимо весь спектр показу внутрішнього світу людини – від думок про повсякденні речі до глобальних (і часто нездійснених з різних причин) бажань, надій. Часто трапляються й мотиви страху за майбутню долю через нестабільність сучасних умов життя, страждань та зневіри.

Перші публікації пісень, що належали до української народної творчості, трапляються вже у другій половині ХVІІІ ст. Це збірки російських збирачів фольклору М. Чулкова, І. Прача та ін.

З когорти українських дослідників варто згадати ім'я М. Максимовича, котрий 1827 року випустив збірник «Малоросійські пісні», що містив 100 унікальних текстів. Наступний збірник – «Українські народні пісні», датований 1834 роком, уже має елементи наукового опрацювання – твори диференціюються за цикловим принципом.

До важливих праць того часу зараховуємо й дисертацію О. Бодянського, предметом дослідження якої стала народна поетична творчість слов'ян. Активно працював над розробкою питання й М. Костомаров. Основні його погляди викладено в магістерській дисертації «Про історичне значення російської народної поезії», праці «Про цикл весняних пісень в народній

південноруській поезії», коментарях до збірника «Народні пісні, зібрані в західній частині Волинської губернії».

Вивчення текстів українських народних пісень на території Західної України почалося в першій половині XIX століття з друку окремих зразків у збірках В. з Олеська «Пісні польські і руські люду галицького...» та Ж. Паулі «Пісні люду руського в Галичині». Варто згадати й альманах «Русалка Дністрова», у якому було надруковано зразки народного творчого доробку. Я. Головацький, співавтор і видавець альманаху, котрий одним із перших почав роботу в царині ономастики, також є автором передмови до праці «Народні пісні Галицької та Угорської Русі», де увагу акцентовано саме на розгляд з боку вивчення власних назв. Досить цікавими для дослідження є й збірники А. Метлинського, П. Лукашевича, М. Лисенка.

Про важливість дослідження народних ліричних творів та їхніх мелодій вперше було заявлено О. Серовим у статті «Музика південноруських пісень». Праці О. Потебні «Пояснення малоруських і споріднених народних пісень» та І. Рудченка «Чумацькі народні пісні» також вважаємо одними з базових та обов'язкових для вивчення.

Кінець XIX – початок XX століть ознаменувався виходом «Збірника українських пісень» (укладач – М. Лисенко). Було опубліковано 7 випусків по 40 пісень (загалом 280 текстів). Науковець залишив для подальшого вивчення також «Збірник народних українських пісень» (у 12 виданнях).

Вагома роль у дослідженні української народної творчості належить й І. Франкові. Цій темі він присвятив низку досліджень: «Жіноча неволя в руських піснях народних», «Як виникають народні пісні», «Про музичну форму староруських пісень і віршів», «Спроба систематики українських пісень 18 віку», «Студії над українськими народними піснями». Мають вагу й напрацювання В. Гнатюка, К. Квітки, Ф. Колесси та ін.

У XX столітті з'явилися праці О. Дея «Поетика української народної пісні», Ф. Погребенника «Наша дума, наша пісня» тощо.

XXI століття ознаменувалося виходом 2017 року монографії Н. Колесник «Онімія української народної пісні» [31], котру наразі вважаємо найбільш фундаментальною працею з фольклорної ономастики.

Тож, детально проаналізувавши сутність та історію дослідження української календарно-обрядової пісенної творчості, можемо зробити висновок, що, незважаючи на велику кількість рзв'ідок щодо сутності поняття та місця окремих груп у загальному доробку, ця тема недостатньо опрацьована з погляду вивчення назв окремих художніх творів, їхньої групової диференціації, у чому й полягає мета нашого дослідження.

1.4. Класифікація українських народних пісень

До сьогодні існує низка поглядів щодо принципів та особливостей поділу українських народних пісень на групи. Українські мовознавці різнобічно характеризували їх, диференціюючи за типологічним, жанровим, тематичним та іншими критеріями. Певної усталеності набула класифікація одного з перших теоретиків досліджуваного напрямку О. Потебні. Він виділяв такі основні різновиди українських народних пісень, як обрядові, побутово-ліричні та епічні пісні [52]. Кожна з цих груп характеризується особливими змістовими ознаками та поділяється на менші, вужчі за тематикою, підгрупи. Саме цю класифікацію вважаємо найбільш повною та доречною для використання під час здійснення запланованого дослідження.

До **обрядових** дослідник зараховує календарно-обрядові та родинно-обрядові пісні. Календарно-обрядові пісні тісно пов'язані з язичницькими віруваннями, що можна пояснити вірою слов'ян у те, що обрядові пісні спонукають надприродні сили до сприятливих для них дій. Обрядова поезія також має тісний зв'язок із народним календарем, традиціями народних свят, звичаями різних пір року та сільськогосподарських робіт.

У давнину твори, що виконувались у весняний час, були своєрідними магічними замовляннями, спрямованими на те, щоб прискорити весняні переміни: ліс – зазеленіти, траву – прорости, посіви – піднятись, квіти – розцвісти. Вони супроводжувались імітативно-магічними рухами або танцями [40, с. 140]. До **весняного циклу** більшість дослідників (зокрема О. Потебня) одностайно відносять веснянки, гаївки (гагілки), русальні пісні, а також весняні хороводи. Зважаючи на те, що початок його припадає на період ранньої весни, коли відбувається пробудження природи та її відновлення після тривалого зимового сну, а кінець – на завершення весняної роботи в полі, зміст веснянок здебільшого обмежений закликанням весни та побажань гарного врожаю, відображення процесів праці (наприклад, підготовки поля до сівби). Це зазвичай легкі дівочі пісеньки, сповнені сподіваннями на краще майбуття, радісними очікуваннями та глибоким ліризмом.

Одним із різновидів пісень весняного циклу української календарно-обрядової творчості вважаємо гаївки. За визначенням В. Гнатюка, походження самого терміну «гаївка» варто пов'язувати зі словом «гай» – місцем проведення язичницьких забав (таку ж етимологію мають рефрени «гай-гай», «гаю-гаю» тощо) [8, с. 140.]. Проте є й інші думки дослідників щодо ідентифікації цього жанру. Це спричинено тим, що існувала велика кількість локальних варіантів назви жанру. До прикладу, М. Грушевський подавав такі: «ягівка», «гаїлка», «гагілка», «ягілка», «магілка», «галанівка, «лаго лайка» та ін. Ф. Колесса вбачає різницю між гаївками та веснянками в тому, що гаївки були актуальними для виконання лише у великодній період, а веснянки «обіймають, крім гаївкових ігор, ще й цілий цикл весняних пісень, які співаються вже від Благовіщення цілу весну... але в деяких сторонах (Поділля, Холмщина, Підлясся) вживають паралельно обох назв» [33, с. 50].

Русальні пісні багато науковців зараховує до пісень літнього циклу, проте їхнє виконання починалося ще на початку або ж усередині травня (за

старим стилем), тому вважаємо доречним подавати їх як частину весняного циклу української календарно-обрядової творчості. Це рід обрядової пісенності, для якого притаманне активне функціонування в тексті русалок як ключових персонажів, згадки про зустрічі з ними та їхні «проводи». У русальних піснях помітні сліди культу русалок і «приносів» на полі, влаштовуваних для приєднання душ померлих [19, с. 2644].

Усі жанри весняного циклу (що притаманно й для усієї української календарно-обрядової творчості загалом) є органічним симбіозом архаїчного та нового, у якому простежується збереження світоглядних позицій предків, що до сьогодні існує в зображенні через символи та образи. Саме цим і зумовлена необхідність виділення весняних хороводів як окремого явища. Багатство руху, тісне об'єднання музикальної дії з пантомімою, з танком, хороводом, котре так сильно ще заціліло у весняних іграх і хороводах, надає їм сильно архаїчний характер, таїть у собі, дійсно, багато старовинного, ембріонального – такого, що вводить нас у початки словесної творчості [10, с. 133—134.].

Усна народна творчість **літнього циклу** є продовженням річної календарної обрядовості. У ній знаходимо тісний зв'язок із ритуалами та піснями зимового та весняного періодів. Давні предки-слов'яни святкували прихід літа з настанням тепла, тобто з «повною перемогою літа над зимою» [40, с. 155]. Літній цикл української календарно-обрядової творчості представлений петрівками, купальськими та жнивварськими піснями.

Петрівка (Петрів піст) починалася зразу після періоду Русалій. Як і попередні жанрові різновиди, петрівчані пісні містили елементи давнього світобачення, образи-символи та архетипи. Тематика петрівок зумовлена тим, що саме на літній час припадав розпал молодецьких розваг, планування подальшого життя, формування пар та створення нових сімей. Можна простежити подібність мотивів кохання з творами любовно-еротичного спрямування інших циклів. Проте, на відміну від решти циклів календарно-

обрядової творчості, у петрівках знаходимо й усвідомлення швидкоплинності молодості та життя загалом, мотиви печалі та історії нещасливого кохання. Зважаючи на те, що саме в петрівку одним із характерних занять була робота з полотном та його вибілювання, цей побутовий аспект також знаходить своє відображення в пісенних творах. Особливу роль О. Потебня вбачає в символіці пряжі та полотна в піснях про дівчину, котра збирається стати дружиною: «Можна думати, що у петрівчаній пісні біла пряжа – символ самої дівчини: вона тонка і біла, якщо та вийде заміж за милого і буде коханою; товста і не біла в іншому випадку» [53, с. 355].

Зважаючи на те, що саме свято Купала було ключовою розважальною подією літнього періоду, вважаємо купальські пісні, котрими супроводжувалися обряди та ігрища, невід’ємно важливою частиною української календарно-обрядової творчості літнього циклу. Дослідивши зразки вищезгаданих творів, котрі збереглися до сьогодні, робимо висновок про те, що до основного кола належать пісні-заклики на свято, пісні для плетення вінків, різних видів ворожінь, перестрибування через вогнище тощо. Із приходом християнства, коли усі, за своєю суттю язичницькі, гуляння почали вважатися неправильними та гріховними, у текстах купальських пісень пізнішого періоду з’явилися й мотиви заборони батьків йти до гурту, покарань та марного очікування допомоги від товаришів та подруг.

Існує тенденція зараховування жнивварських пісень до календарно-обрядових пісень осіннього циклу, проте, зважаючи на те, що збирання врожаю починалось влітку (хоча й можна враховувати територіальні відмінності), підтримуємо думку О. Потебні про зарахування їх до літнього з подальшим продовженням в осінньому циклі. Відповідно до етапів підготовки врожаїв до споживання та зберігання, більшість дослідників погоджується з доцільністю поділу жнивварських пісень на зажинкові, жнивні та обжинкові.

Зажинкові пісні часто мали елементи замовлянь та прохань допомоги у природних сил або тотемних істот. Поширеною була діалогічна форма побудови пісень, що, на думку багатьох дослідників, пояснюється тим, що саме вона є більш давньою. Проте Ю. Круть нівелює цей показник: «Головним критерієм старожитності тої чи іншої хліборобської пісні слід вважати її безпосередній зв'язок з обрядом, поширеність і варіантність, а також сюжетну й образнопоетичну спорідненість у різних слов'янських народів...» [37, с. 110].

Безпосередньо під час жнив виконувалися жнивні пісні. Якщо розглядати їхню тематику, можна вважати цю групу продовженням зажинкових пісень. Найбільш використовуваними мотивами є зображення родючого поля та важкої праці женців. Жнивварські пісні пізнішого періоду містять нарікання на важкість кріпацької праці, котра часто була непосильною. Досить часто твори містять анафоричні повтори-звертання до вищих сил або небесних світил, завдяки чому наближаються за формою до замовлянь.

Обжинковими піснями супроводжувалися процеси, що завершували роботу над збиранням урожаю. У них часто трапляються звертання до природних стихій із подякою та заклик до подальшого сприяння. Простежуємо й широке використання архетипів «сонце», «місяць», «зоря», що наближує величальні обжинкові пісні до колядок.

У **зимовому циклі** української календарно-обрядової творчості знаходимо такі основні словесні жанри, як щедрівки та колядки. У деяких джерелах виявляємо й миколаївки як окрему групу (зокрема й у О. Потебні), проте більшість науковців погоджуються саме з такою диференціацією, зважаючи на обсяг збережених текстів.

Щедрівки протягом довгого часу не виокремлювалися як самостійний жанр та розглядалися як піджанр колядок такими дослідниками, як М. Грушевський, Ф. Колесса, С. Килимник та ін. Причиною такого

трактування могло стати те, що протягом усього часу використання колядок та щедрівок у обрядовій творчості зимового циклу вони завжди виконувалися в межах одного часового проміжку, мали суміжну тематику та символіку. Проте вважаємо доречним розмежування цих понять з огляду на те, що «на відміну від колядок, які первісно супроводжували магичне язичницьке дійство, пов'язане із народженням Всесвіту та божества сонця Коляди, щедрівки є словесно-пісенною частиною іншого свята – Нового року, пов'язаного із величанням місяця [40, с. 127].

Жанр колядки пройшов досить довгу історію формування та еволюції, тому, зважаючи на функціонування у різних епохах та світоглядні позиції тих часів, можемо говорити про варіантність структури та поетики. Немає одностайності серед дослідників і щодо класифікації. Наприклад, Ф. Колесса обмежується лише п'ятьма основними групами [33, с. 42-47], коли С. Килимник диференціює за тематикою та походженням десять блоків колядок [30, с. 68].

До **родинно-обрядових**, тобто тих, котрі приурочені до певних етапів та подій людського життя, за Потебнею, відносимо такі найбільш розлогі за обсягом групи, як весільні пісні та голосіння.

Специфіка виконання весільних пісень виходить із самої назви тематичної групи. Як і в календарно-обрядовій творчості, у весільному обряді та текстах весільних пісень відчувається синкретизм елементів язичництва та християнства. До прикладу, у багатьох текстах є звернення до триєдиного Бога із проханнями про щасливе життя для молодят.

Жанр голосінь (або плачів) був актуальним для виконання у період між смертю та похованням члена роду. Голосіння виконувалися речитативом, що спричиняло їхню придатність для імпровізації. Речитативна форма виконання та нерівноскладовість віршових рядків пов'язує їх із народними думами, проте поетика та символіка часто нагадують пісенні жанри.

Наступною великою групою пісень української усної народної творчості є **побутово-ліричні**, що поділяються на родинно- та соціально-побутові.

До родинно-побутових пісень, котрі відбивають події в особистому житті, вважаємо за доцільне зараховувати пісні про дошлюбне кохання, життя в межах шлюбу, трагічні обставини (смерть близьких), а також пісні гумористично-сатиричного спрямування.

Найбільшою тематичною групою родинно-побутових пісень є твори про кохання. Їхня поетика відрізняється романтизацією опису реальності, гіперболізацією труднощів, сентименталізацією, ліризмом та драматизмом. Пісні про кохання характеризуються широким використанням епітетів, порівнянь, паралелізмів, метафор та синекдох. Про мотиви, споріднені з міфологією, М. Костомаров зазначає: «Судячи по залишках нашої міфології в піснях, здається, мало у якого народу була так оживлена і осимволізована рослинна природа; дерева і трави часто говорять і між собою, і з птахами, і людьми, і мають символічне застосування до людини» [35, с. 109].

Суспільно-побутові пісні описують почуття та думки не окремих індивідуумів, а суспільних груп (козаків, наймитів, рекрутів та ін.), що стали реакцією на суспільно важливі події.

О. Потебня виділяє підгрупи козацьких, чумацьких, кріпацьких, рекрутських, ремісницьких, переселенських, бурлацьких пісень. В. Балашок пояснює виникнення різних груп суспільно-побутових пісень із традицією існування соціальних громад та професійних союзів, кожен з яких мав свої закони, обряди та правила вступу, вимоги поведінки [1, с. 204].

Остання за О. Потебнею група українських народних пісень – **епічні**. Цей жанр оповідної поезії поділяється на такі основні піджанри: історичні пісні, думи, билини.

Історичні пісні присвячувалися конкретним історичним подіям та постатям. Як слушно зазначає В. Пропп, «історизм цих пісень полягає не в тому, що в них правильно виведені історичні особи і розказані історичні

події або такі, які народ вважає дійсними. Історизм їх полягає в тому, що в цих піснях народ висловлює своє ставлення до історичних подій, осіб і обставин, виражає свою історичну самосвідомість» [54, с. 190].

Думи – це народні епіко-ліричні пісенні твори героїчного, рідше соціально-побутового змісту [40, с. 261]. Хоча визначаємо епічний елемент у думах як ключовий, оповідь майже завжди насичена відступами, пейзажними замальовками, висвітленням емоційного стану героїв. На відміну від плавності і широти розповіді гомерівського епосу, в думах наявний сильний ліризм, який разом із драматизмом викладу дуже зворушує слухача. У цьому відношенні думи близькі до балад, і деякий час європейські вчені так і називали їх українськими баладами. Однак своєрідна, надто оригінальна, тільки думам притаманна віршована форма, неповторний стиль, їхня поетика виключають подібне ототожнення [47, с. 35]. Щодо побутування дум у загальносвітовій культурі В. з Олеська зазначає, що не варто їх вважати специфічним жанром суто українського фольклору, адже «кожний народ думає, кожний народ має думи-пісні» [74, с. 1].

Билини вважаються одним із видів балад, що також набули загальносвітового побутування. Якщо ж розглядати цей жанр у контексті української творчості, варто віднести билини до героїчного епосу Київської Русі княжої доби. Билини нарівні з казками є найдревнішим українським епосом, який повною мірою увібрав у себе міфологічне мислення праслов'ян, трансформували окремі елементи міфології, використав їх для зображення своїх національних героїв [40, с. 246].

Вважаємо доречним зазначити те, що, зважаючи на різноманіття жанрів та кількість унікальних зразків української народної пісенної творчості, цілком вмотивовано слід розглядати їх як достатню матеріальну базу для запланованого дослідження. Оскільки у нашій праці йтиметься лише про особливості найменувань українських народних пісень, при подальшому

вивченні можна розширити коло питань для розгляду й на лінгвістичний аналіз текстів творів української народнопісенної творчості.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА НАЗВ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ ЗА СТРУКТУРНО-ДЕРИВАЦІЙНИМ І СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИМ ПРИНЦИПАМИ

2.1. Особливості будови назв українських народних пісенних творів

Типологія онімів, яка ґрунтується на їхній будові, переважно кваліфікується як структурна й передбачає поділ власних назв на три групи – прості, складні та складені [65, с. 83].

Під час аналізу 493 назв українських пісень було виявлено пропріальні конструкції, що належать до кожної з вищезгаданих груп.

До *простих* належать однослівні однокореневі (одноосновні) власні назви, які можуть бути безафіксними і афіксальними [65, с. 83-84]. Під час дослідження було виявлено лише дві афіксальних назви українських народних пісень: «*Закличка*» [29, с. 32], «*Сирітка*» [14, с. 21].

До *складних* належать однослівні двокореневі (двоосновні) власні назви (рідше – багатоосновні), компоненти яких поєднуються за допомогою з'єднувальних голосних або без них. Складні оніми – це власнекомпози́ти та афіксальні компози́ти, а також аббревіатури [65, с. 84]. У досліджуваних назвах пісень було знайдено такі приклади самостійного функціонування складних онімів, що належать до афіксальних та власне компози́тів: «*Білоданчику*» [29, с. 38], «*Калина-малина*» [73, с. 111], «*Кармалюка-хлопець*» [43], «*Чорнушко-душко*» [29, с. 43]. Усі назви відносимо до двокореневих (двоосновних). Аббревіатурних сполучень у досліджуваному матеріалі виявлено не було.

До *складених* належать дво- і багатослівні власні назви, які поділяються на оніми-словосполуки (поєднання повнозначної частини мови зі службовою, передусім прийменником), оніми-словосполучення (безприсудкові структури сурядного чи підрядного типу, які можуть бути простими (двокомпонентними) і складними (багатокомпонентними), й оніми-фрази

(предикативні конструкції, які вживаються як номінативні одиниці; це переважно прості речення (одно- і двоскладні), хоча епізодично фіксуються і складні синтаксичні побудови [65, с. 84]. Під час вивчення назв українських народних пісень календарно-обрядового циклу було виокремлено приклади складених онімів кожної з вищезгаданих основних груп.

Відсотковий коефіцієнт частотності вживання онімів-словосполук складає приблизно 10,1 %. Здебільшого це поєднання іменників з прийменниками, що не суперечить теоретичному визначенню: «*В саду, в садочку, в виноградничку*» [29, с. 107]; «*В Почаєві, в монастирі*» [29, с.123-124]; «*За тучами, за хмарами*»[14, с. 6]; «*Коло млина, коло броду*»[43]; «*На городі в лободі*»[43]; «*На Йвана Купала*»[29, с. 70].

Часто також трапляється введення до назв пісень вигуків та повторів лексем (характерні риси для багатьох аналізованих онімів, що належать до різних груп та підгруп): «*Гей у лісі, в лісі*»[14, с. 15]; «*Коло млина, млина*» [43]; «*Ой журавко, журавко*»[73, с. 265]; «*Ой, в ліску, в ліску*»[29, с. 114]; «*Ой на горі, на горі*» [29, с. 60]; «*Ой на ставу, на ставочку*» [43]; «*Ой у лісі, в лісі*» [43]; «*Ой у лісі, у лісочку*» [43]; «*Ой, у шума, шума*» [29, с. 52].

Як бачимо, характерною ознакою таких пропріальних одиниць є повторення однакових або певним чином споріднених компонентів, що частково може бути підставою для зарахування їх до складу словосполучень.

Частка онімів-словосполучень у досліджуваному матеріалі становить 36,9 %. Є досить багато простих (двокомпонентних) синтаксичних побудов, серед яких переважають зменшено-пестливі форми, зокрема й звертання («*Петрівная зозулечко*» [29, с. 74]; «*Перепілочко мала*»[29, с. 76]; «*Широкая левадонька*»[14, с. 8]; «*Щедрівочко щедрувана*» [29, с. 140]), проте кількісно більшою вважаємо групу складних (багатокомпонентних) онімів-словосполучень: «*А всі гори зелененькі*»[14, с. 29]; «*А наш жучок невеличкий*» [29, с. 37]; «*Зайчику, зайчику, мій братчику*»[29, с. 42]; «*Очі ж мої каренькі*» [43]; «*Ти зозуленька добрівня, добрівня*» [29, с. 46]).

У збірнику «Народні пісні в записах Степана Руданського» зафіксовано й двокореневі композити у складених пісенних найменуваннях: «Голубонько-дівчинонько, зіронько моя»[43]; «Ой ти саду-винограду»[43]; «Ой у полі зелен-жито»[43]; «Ой у полю буркун-зілля»[43]; «Ой у саду, саду-винограду»[43]; «Ой час-пора до куреня»[43]; «Хлопці-молодці, пийте-гуляйте» [43]; «Шумить-гудить дібровонька»[43]; «Щука-риба в морі»[43]. Знаходимо приклади, що належать до цього підвиду, й у монографії Л. Яценка «Українське народне багатоголосся»: «Ой вишенько-черешенько»[73, с. 181]; «Ой у саду-винограду»[73, с. 108].

Найбільшою за чисельністю (53 %) групою складених онімів є оніміфрази. Здебільшого це прості речення, серед яких переважають двоскладні поширені («Васильова мати пушла куготати» [29, с. 138-139]; «Відкіль вітер віє» [38, с. 53-54]; «Гей, колись була розкіш, воля»[14, с. 31]; «Гей, розвилось три берези різно»[14, с. 5]; «Десь тут була подоляночка» [29, с. 36]; «Дівка Ганночка по городу ходила»[73, с. 55]; «Котилася та ясна ж зоря з неба» [73, с. 105]; «Лазит жучок по дереві» [29, с. 37]; «Ой богдай же той головою наложив»[43]; «Ой на горі сніжок впав, сніжок впав» [29, с. 45]; «Ой зайшов місяць, та зайшов ясний»[14, с. 13]; «Ой летіли гуси з далекого краю» [73, с. 189]; «Ой моя мати, та не жур мене»[43]; «Ой поїду я та й до Яблина» [29, с. 39]; «Ой покотився та туман з моря»[43]; «Предвічний Бог на землі вродився» [29, с. 125]; «Чи ж я в лузі не калина була»[43]), проте трапляються й двоскладні непоширені («Зажурився бурлачина» [43]; «Засвистали козаченьки»[43]; «Їде, їде Зельман» [29, с. 40]; «Хвалилася туполя» [29, с. 59]; «Лопнув обруч» [73, с. 175]; «Петрівка минаєця» [29, с. 74]; «Меланка ходила» [29, с. 129]; «Хмарка наступає»[146, с. 32]; «Щебетала ластівочка» [29, с. 137]).

Хоча простих неповних та односкладних речень у назвах українських народних пісень було зафіксовано значно менше, варто згадати такі: «Біду собі купила»[73, с. 192]; «Одчинила ворота» [29, с. 47]; «Ох, оженився»[43];

«Через наше село везуть клен-дерево» [29, с. 58]; *«Через сад-виноград обідать носила»* [29, с. 75]; *«Чогось мені нелегко»* [14, с. 17].

Було виокремлено й складну синтаксичну побудову: *«Да шумлять верби в кінці греблі, що я насадила»* [29, с. 68].

Структурні особливості однієї з груп назв творів української народної пісенної творчості згадані в статті *«Будова українських народних пісень календарно-обрядового циклу»* [42].

Отже, під час вивчення назв українських народних пісень вдалося виявити зразки простих, складних та складених онімів. Також було здійснено розподіл зібраних фольклоронімів відповідно до підгруп кожної з основних груп та розрахунок частотності їх вживання у відсотковому співвідношенні. Найбільшою за кількістю випадків використання в досліджуваному матеріалі є група складених онімів – її частка від загального становить 98,2 %, а серед них 53 % – це оніми-фрази; 36,9 % – оніми-словосполучення; 10,1 % – оніми-словосполуки. Знаходимо в назвах українських народних пісень і випадки функціонування простих неповних (0,7 %) та складних (1,1 %) онімів.

2.2. Словотвірні типи найменувань в українському пісенному фольклорі

Словотвірна класифікація власних назв ґрунтується на визначенні їхнього способу творення і є однією з найбільш поширених та лінгвістично опрацьованих, оскільки на дериваційні особливості онімів постійно звернена увага дослідників [63, с. 358].

Загалом *спосіб словотворення* вважаємо доречним розглядати як *«прийом зміни твірного слова або словосполучення (його морфемної будови, звукового складу, лексичного значення), внаслідок чого утворюється нова похідна одиниця»* [66, с. 636].

За основу для структурування онімних одиниць у найменуваннях українських народних пісень беремо класифікацію, подану в енциклопедії «Українська мова». За вищезгаданим джерелом, диференціюємо *морфологічний* та *лексико-семантичний* способи словотворення. У межах морфологічного типу виділяємо афіксальний та безафіксний способи, аббревіацію, конверсію, основоскладання, словоскладання. Змішані способи словотворення дозволяють комбінувати кілька словотворчих формантів у одному слові. Залежно від словотвірного форманта морфологічний спосіб словотворення буває суфіксальний, безафіксний, префіксальний, комбінований префіксально-суфіксальний, або конфіксальний, флексійний, або флективний [66, с. 636]. У багатьох джерелах, зокрема й у монографії М. Торчинського «Структура онімного простору української мови» [63], бачимо виділення й третього способу словотворення – *синтаксичного* як різновиду лексико-семантичного, тому вважаємо доречним додати його до запропонованої класифікації.

При поділі онімних одиниць за типом продуктивності використовуємо класифікацію М. Торчинського. За поширеністю певного словотвірного типу протягом якогось конкретного часового зрізу можна виділити: *гегемонійну продуктивність* з кількістю назв понад 75, *максимальну продуктивність* (кількість ВН, які репрезентують таку модель, становить понад 50 %), *високу продуктивність* (від 25 до 50 % ВН), *середню продуктивність* (від 5 до 25 % ВН), *низьку продуктивність* (від 1 до 5 % ВН), *мінімальну продуктивність* (менше 1 % ВН), *нульову продуктивність* (у певний момент такі ВН відсутні) [65, с. 84-84].

Зважаючи на те, що простих власних назв у матеріалі дослідження було виявлено лише дві («Закличка» [29, с. 32]; «Сирітка» [14, с. 21]), робимо висновок про гегемонійну (100%) для вищезгаданої групи фольклоронімів продуктивність *морфологічного суфіксального* способу.

Найменування українських народних пісень є однією з небагатьох груп онімів, серед яких переважають синтаксичні конструкції, тому доречно говорити про превалювання *синтаксичного* способу творення. За морфологічним способом творення, крім простих власних назв, можемо характеризувати тільки окремі одиниці у складі словосполук, словосполучень та речень. Таким чином, лексико-семантичний спосіб творення лексичних одиниць у досліджуваному доробку, зокрема його синтаксичний підвид, теж має гегемонійну продуктивність.

Існує досить велика частка досліджуваних одиниць, які творяться лише за допомогою питомих непохідних слів, проте більше половини все ж мають похідні елементи, утворення котрих можна чітко простежити. Основну групу серед дібраних прикладів найменувань українських народних пісень становлять утворені *морфологічним способом*. У загальній кількості (враховуючи похідні елементи й непохідні назви творів українського пісенного фольклору) було виокремлено 57,4 % одиниць, утворених за допомогою різних підвидів морфологічного словотворення. Це свідчить про його максимальну продуктивність.

Суфіксальний спосіб є найбільш продуктивним морфологічним способом словотворення у складі виокремлених назв українських народних пісень. Частка найменувань, що має елементи, утворені цим способом, складає 38,3 % від загального числа досліджуваних онімів та 66,8 % з ряду назв, утворених суто морфологічним способом. Загалом було виявлено 189 одиниць суфіксального типу словотворення.

Найбільш поширеним є використання зменшено-пестливих суфіксів: «*А всі гори зелененькі*» [14, с. 29]; «*Гей, гей, гей, трава зелененька*» [29, с. 62]; «*Зійди, місяченьку*» [29, с. 56]; «*Ластівочка щибетала*» [29, с. 137]; «*На городі огірочки*» [14, с. 46]; «*Ой паночку наш*» [29, с. 77]; «*Ой у полі озеречко*» [14, с. 10]; «*Ой у полі та й криниченька*» [73, с. 77]; «*Ой чия то та пшениченька*» [43]; «*Ой чия то черешенька*» [14, с. 41]; «*Очі ж мої*

каренькій» [43]; «Світи, місяченьку» [73, с. 95]; «Перепілочко мала»[29, с. 76]; «Петрівная зозулечко» [29, с. 74]; «Сонце низенько»[43]; «Тут була, тут була перепелочка»[29, с. 36]; «Широкая левадонька» [14, с. 8].

Зафіксовано випадки, коли в одній назві вживаються й похідне, і первинне слова. Найяскравіші приклади знаходимо в першій частині збірника К. Квітки «Українські народні мелодії у двох частинах»: «Ой весна, весниця» [29, с. 31]; «Ой у саду, садоньку»[29, с. 62]; «Та жоно ж моя, жононько» [29, с. 43]. Є подібний зразок й у збірці «Народні пісні в записах Степана Руданського»: «Ой сербине, сербиночку» [СР]. У цьому випадку вже сама лексема «сербин» має суфіксальний спосіб творення.

Досить часто спостерігаємо й нашарування декількох слів суфіксального типу словотворення в межах однієї назви: «Горобчику в садку спадку»[29, с. 34]; «Де парубок Михалко коника пас»[29, с. 75]; «Ой за лужком, за темненьким»[14, с. 7]; «Ой мала нічка да Петрівочка»[29, с. 73], «Ой під вишенькою, під черешенькою»[43]; «Ой вії, вітроньку, на мою світлоньку»[43]; «Ой по гороньці все пшениченька»[29, с. 117]; «Ой ти вишенько, ти черешенько» [73, с. 109]; «Ой травонько муравонько» [29, с. 53]; «Росте зіллячко романець»[73, с. 39]; «Соловієньку, спадку»[29, с. 34]; «Ходить галонька, ходить чорненька»[29, с. 113]. Було виокремлено й найменування, котре містить поєднання первинного та похідного слів з іншою лексемою суфіксального творення: «В саду, в садочку, в винограднику»[29, с. 107].

Трапляються й повтори слів, утворених суфіксальним способом, у складі одного найменування (часто у складі цієї ж власної назви зафіксовано й інші одиниці суфіксального типу словотворення): «А у городочку царівна, царівна»[29, с. 48]; «Горобчику, шпачку, шпачку»[29, с. 34]; «Зайчику, зайчику, мій братчику»[29, с. 42]; «Соловєєчку, шпачку, шпачку»[29, с. 33]; «Ой журавко, журавко»[73, с. 114]; «Ой у полі садочок, садочок» [29, с. 45]; «Та вербовая дощечка, дощечка»[29, с. 44].

Менш продуктивним, проте все ж значущим для досліджуваного матеріалу різновидом морфологічного способу словотворення є **префіксальний**. Лексичні одиниці у складі найменувань українських народних пісень, утворені цим способом, становлять 8,9 % усього досліджуваного матеріалу та 14 % з тих, що утворені морфологічним способом. Усього було виокремлено 44 префіксальні лексеми: «*А в бору, бору рожка процвіла*»[29, с. 110]; «*А ми поле виорем, виорем*» [29, с. 49]; «*Відкіль вітер віє*» [38, с. 53-54]; «*Зацвіла в лузі лоза*»[73, с. 73]; «*Зійшло сонце весняне*»[14, с. 15]; «*Меланія пребагата*»[29, с. 129]; «*Недалеко милий та оре*»[73, с. 106]; «*Ой вийду я на гору*»[73, с. 107]; «*Ой вилетів сокіл з зеленого гаю*»[29, с. 134]; «*Ой зайшов місяць, зайшов ясний*» [14, с. 13]; «*Ой засвіти, місяць*»[73, с. 136]; «*Ой зашуміла крутая гора*»[29, с. 106]; «*Ой з-за гори туман налягає*»[14, с. 6]; «*Ой післала мене мати*» [СР]; «*Ой рано, рано кури запіли*»[29, с. 111]; «*По білому світі, да гей! пролітає*»[29, с. 60]; «*Прийшов кум до куми*»[43]; «*Що в полі, в полі та й на роздолі*»[29, с. 117]. Зафіксовано й приклад нашарування префіксів у межах однієї лексичної одиниці: «*Непогожа в ставу вода*»[14, с. 14].

Подекуди спостерігаємо поєднання слів суфіксального та префіксального типу творення в межах однієї власної назви. Таких зразків у досліджуваному матеріалі було знайдено 7, що складає 1,4 % від загальної кількості та 2,5 % від лексичних одиниць морфологічного способу творення: «*Вийди, мати, за ворітечка*»[43]; «*Зажурився бурлачина*» [СР]; «*Зашуміла ліщинонька*»[43]; «*Ой зайшло сонце за віконце*»[73, с. 92]; «*Ой зашуміла березонька*»[43]; «*Ой матінко, голубонько, голуби злітають*»[29, с. 68]; «*Помер чумак, помер молоденький*»[43].

У найменуваннях українських народних пісень виокремлюємо й лексеми **постфіксального типу** творення. Від загальної кількості одиниць дослідження ця група становить 2,2 %, а від слів морфологічного творення – 3,9 %. Загалом виокремлюємо 11 зразків, серед яких трапляються й

нашарування кількох лексем постфіксального типу творення в межах однієї онімної конструкції та поєднання із префіксацією в складі одного слова, суфіксальним типом словотворення в інших: «*Вставай-но, Микито, бери кобеняк*»[29, с. 130]; «*Журилася попада*» [43]; «*Котилася ясна зоря з неба*»[14, с. 36]; «*Не спиться, не дремиться*»[43]; «*Обернися, подивися*»[29, с. 42], «*Ой вийду я на вулицю, а ти догадайся*»[29, с. 66]; «*Ой покотився та туман з моря*» [СР]; «*Ох, оженився*»[43]; «*Пасеться коник під гречкою*»[29, с. 71]; «*Повернувся я з Сибіру*» [СР]; «*Чого Ірод ой так борздо засмутивсь*» [29, с. 130].

Подекуди в досліджуваному доробку функціонують елементи назв, утворені **словоскладанням** (2,8% від усіх досліджуваних, 5% від слів морфологічного способу творення): «*Ой здрастуй, здрастуй, пане-дядечку*»[29, с. 107]; «*Ой калино-малино*»[43]; «*Ой у саду-винограду*»[29, с. 151]; «*Хлопці-молодці, пийте, гуляйте*»[43]; «*Через наше село везуть клен-дерево*»[29, с. 58]; «*Через сад-виноград обідать носила*»[29, с. 75]; «*Щука-риба в морі*» [СР].

Було виокремлено й зразки конфіксального способу словотворення (1 % від загальної кількості досліджуваних найменувань, 1,8 % від слів, утворених морфологічним способом), основоскладання та усічення (в обох випадках – 0,2 %; 3,5 %), а також незначну кількість онімних одиниць, у котрих співіснують лексеми різних способів творення.

Отже, можна зробити висновок про те, що серед найменувань українських народних пісень значну перевагу мають онімні одиниці синтаксичного типу словотворення. Здебільшого це словосполуки, словосполучення та речення. У досліджуваному матеріалі зафіксовано лише два прості найменування, серед способів творення яких гегемонійним є морфологічний суфіксальний.

2.3. Мотиваційні групи назв українських народних пісень

Завершальним етапом у характеристиці тих компонентів, які беруть участь у виникненні оніма, є з'ясування мотиву номінації – тієї причини, яка зумовила з-поміж багатьох варіантів можливих найменувань вибір лише одного, який і став власною назвою [63, с. 444]. Причиною появи пропріальних одиниць є «відношення, які виникали при номінації між ойконімом і денотатом» [61, с. 206]. Тож варто кваліфікувати завдання науковця як вивчення «первинної, етимологічної семантики назви, коли враховуються екстралінгвальні, мотиваційні відношення між об'єктивною реальністю і мовним процесом» [62, с. 14].

Серед кола дослідників онімів простежується варіативність позицій щодо диференціювання мотивування груп онімних лексичних одиниць, проте найбільш актуальним для досліджуваного матеріалу вважаємо поділ власних назв на *апотропейні, асоціативні, ідеологічні, квалітативні, локативні, меморіальні, номінальні, патронімічні, посесивні, символічні, ситуативні, сутнісні та темпоральні*, всередині яких можливе додаткове розмежування; значна частина пропріативів, особливо складних і складених, має комбіновану мотивацію (найбільш поширеними є квалітативно-локативні найменування); до назв невідомої мотивації належать оніми, походження яких не вдалося з'ясувати [63, с. 464].

Ситуативні оніми є чисельно найбільшою групою в межах досліджуваних найменувань українських народних пісень. Було виявлено 152 назви вищезгаданої групи, що становить 30,8 % від загальної кількості матеріалу. Усі вони з'являються на основі певних життєвих обставин, котрі часто втрачають свою первинну сутність і з часом можуть забуватися. Серед найцікавіших зразків вважаємо доречним навести такі (більшість з виявлених є реченнями): «Біду собі купила»[14, с. 45]; «Бувайте здорові, соснові пороги» [43]; «Вставай-но, Микито, бери кобеняк»[29, с. 130]; «Да не піде дрібен

дощик без чорної хмари»[29, с. 65]; *«Зелена демброва горила, горила»*[29, с. 46]; *«Наказали та вражі люди»*[73, с. 141]; *«Ой дай нам, Боже, гівча у віночку»*[29, с. 113]; *«Ой купила мати корову»*[43]; *«Ой сталася новина»*[43]; *«Ой ходжу я, ходжу, не находжуся»*[43]; *«Ой як, як миленькому постіль слати»*[43]; *«Розкопайте гору»*[14, с. 11]; *«Та да крикнули журавлі»* [43], *«Та прощай, прощай, Марійко»*[73, с. 80]; *«Хвалилася туполя»*[29, с. 59]; *«Чом ти, Галю заквітчана, не танцюєси»*[29, с. 40]; *«Чи ж я тобі не казала»* [43]; *«Чи ти, ненько, чула»*[14, с. 25].

Локативні власні назви мають за основну ознаку місцезнаходження денотата. Ця група онімних сполук є досить поширеною в досліджуваному доробку – 28,8 % (142 виявлені найменування). Серед найцікавіших для вивчення знаходимо такі: *«Десь тут була подоляночка»*[29, с. 36]; *«Їа в Таражжі парубки»*[29, с. 58]; *«Ї у полі деревце»* [29, с. 57]; *«Їхав козак за Дунай»*[43]; *«Між горами а в долині»*[14, с. 7]; *«На городі в лободі»* [43]; *«Над поповим садом три місяці разом»*[29, с. 71]; *«Недалеко милий та оре»*[73, с. 106]; *«Ой з-за гори, з-за лиману»*[73, с. 112]; *«Ой на річці, на Йордані»*[29, с. 131]; *«Ой у полі садочок, садочок»* [29, с. 45], *«Ой у полі сухий дуб»*[73, с. 75]; *«По горі, по горіпавоньки ходили»* [29, с. 109]; *«Попід гаєм зелененьким, там густії лози»*[29, с. 64]; *«При долині мак»*[29, с. 38]; *«Там на зеленім воболонні»*[29, с. 54].

Квалітативні («квалітативний [лат. *qualitas* – якість] – якісний» [59, с. 346]) оніми виникають за внутрішніми та зовнішніми ознаками позначуваного поняття. Можемо вважати, що, фактично, зразки кожної з груп власних назв можуть мати ознаку квалітативності. Зокрема, серед досліджуваних одиниць вони становлять 90 одиниць (18,2 % від усієї кількості). Знаходимо такі приклади: *«Дубе кучерявий»*[43]; *«Гора Кам'яна»*[73, с. 85]; *«Кармалюка-хлопець»*[43]; *«Меланія пребагата»*[29, с. 129]; *«Молод Александер»*[29, с. 110]; *«Петрівочка мала нічка»*[73, с. 74];

«Перепілочко мала»[29, с. 76]; «Хлопці-молодці»[43], «Щедрівочка щедрувана»[29, с. 140].

Сутнісні (пор. сутність – «1. Найголовніше, основне, істотне в кому-, чому-небудь; суть, зміст». 2. У філософії – головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення» [56, с. 485] оніми переважно пов'язані з усталеними діями та функціями денотата. Серед зібраних 52 сполук (10,5 % від загальної кількості) варто згадати такі: «Женче, женче»[29, с. 122]; «Зажурився бурлачина»[43]; «Засвистали козаченьки»[43]; «Кряче ворон»[43]; «Ой стелеться барвіночок»[14, с. 26]; «Ой, чумаче, чумаче» [43]; «Повій, вітроньку» [СР]; «Світи, світи, місяць» [14, с. 11]; «Скриплять ворітечка» [14, с. 18]; «Щебетав соловей» [43].

Темпоральні власні назви творяться на основі характеристики за періодом та часом виникнення. Часто межа між квалітативними та темпоральними онімами досить нечітка. Серед досліджуваного матеріалу (34 одиниці, 6,9 % від загальної кількості) знаходимо такі темпоральні біблїоніми: «А вже третій вечір»[14, с. 13]; «А в неділю пораненьку» [43]; «А ще сонце високо» [29, с. 76]; «На Йвана Купала» [29, с. 70]; «Ой весна, весна, весниця»[29, с. 31]; «Ой коли б той вечір»[14, с. 38]; «Петрівка минаєця»[29, с. 74].

Посесивні власні назви виокремлюються за ознакою власності, належності. Хоч у найменуваннях українських народних пісень, що були вивчені, не було яскравих однозначних зразків патронімічних онімів, посесивні часто можуть з ними перегукватися за семантикою. У загальній кількості досліджуваних найменувань знаходимо такі характерні для цього виду приклади: «Васильова мати пушла куготати»[29, с. 138–139]; «В пана Семена, в домі його»[29, с. 111]; «Дитячі приспівки» [43]; «Ой чого, чого в сирітському дому» [73, с. 52]. Загалом посесивних онімів було виявлено 16, що становить 3,2 % від усіх досліджених.

Подекуди (здебільшого у збірнику К. Квітки) трапляються й приклади, мотивацію яких наразі з'ясувати не вдається. Ці оніми відносимо до групи з *невідомою* мотивацією: «*Білодень, Білодень, Білоденьчику*» [29, с. 38]; «*Їде Зельман*» [29, с. 40]; «*Ой як то було з первугіяні*» [29, с. 117]; «*Та й помагай-бі, Жельман*» [29, с. 41]. Таких власних назв небагато – лише 7 (1,4 % від загальної кількості).

Тож, підсумовуючи, варто зазначити, що в системі найменувань пісенних творів, що належать до української усної народної творчості, було виокремлено зразки, що належать до ситуативної (30,8 %), локативної (28,8 %), квалітативної (18,2 %), сутнісної (10,5 %), темпоральної (6,9%) та посесивної (3,2 %) груп. Також ми виявили 1,4 % бібліонімів із невідомою мотивацією. Прикладів функціонування апотропейних, асоціативних, ідеологічних, меморіальних, патронімічних та символічних онімних сполук під час дослідження не було виокремлено.

2.4. Систематизація найменувань українських народних пісень за семантикою твірної основи

Семантика твірної основи оніма також є одним із найважливіших критеріїв для аналізу та класифікації власних найменувань.

Беручи до уваги попередні результати дослідження, серед предикативних одиниць досліджуваного матеріалу виявляємо переважання простих повних та неповних речень. Складних речень було виокремлено досить мало (1 одиниця), вони трапляються дуже рідко. Кожну з цих груп детально схарактеризовано в матеріалах роботи, що стосуються вивчення будови найменувань зразків української фольклорної пісенної творчості, тому надалі вважаємо доречним розглядати оніми-словосполуки та оніми-словосполучення за моделями їхнього утворення, що базуються на частиномовній диференціації.

Під час дослідження було виокремлено 182 зразки онімних словосполучень. Серед них домінувальною можна вважати групу простих двокомпонентних найменувань, що утворюються за моделлю **«прикметник + іменник»**. Їх варто класифікувати також як апелятивні сполуки. Вважаємо за необхідне навести приклади онімів вищезгаданої групи: *«Дитячі приспівки»* [43]; *«Дрібен дощик»*[14, с. 47]; *«Зелена діброва»* [43]; *«Червона калина»*[43]; *«Молода клюшниця»*[29, с. 55]; *«Молодая молодице»* [29, с. 69]; *«Невелика паляничка»*[43]; *«Широкая левадонька»*[14, с. 8]. Частка таких найменувань у загальній кількості онімів-словосполучень – близько 38,6 %.

Часто трапляються й назви українських народних пісень, утворені за моделлю **«іменник + прикметник»** (приблизно 23,4%): *«Верба рясна»* [14, с. 27]; *«Гора Кам'яна»*[73, с. 85]; *«Гуси сірі»*[СР]; *«Меланія пребагата»* [29, с. 129]; *«Річка невеличка»*[43].

Традиційним для народнопісенної творчості є використання вигуків (зокрема «ой», «гей»), що зумовило досить значне використання моделі **«вигук + прикметник + іменник»** (13,2%). Здебільшого такі зразки знаходимо у збірнику *«Народні пісні в записах Степана Руданського»*: *«Гей, буйний лісе»*[43]; *«Ой сірії воли»*[43]; *«Ой сухая верба»*[43].

У цьому ж джерелі виокремлюємо модель творення трикомпонентних онімів-словосполучень **«вигук + займенник + іменник»**: *«Ой ти, дівчино»* [43], *«Ой ти, дубе»* [43], *«Ой ти, саду-винограду»* [СР], *«Ой ти, Янчуку»* [43]. Такі зразки становлять 8% від загальної кількості назв досліджуваної групи власних назв. Було знайдено й приклад дублювання конструкції: *«Ой ти, Процьку, ой, ти, Грицьку»* [43]. У монографії Л. Яценка *«Українське народне багатоголосся»* є й такі варіації: *«Ой, сосна, ой ти сосна»*[73, с. 117]; *«Ой ти вишенько, ти черешенько»*[73, с. 109].

Було знайдено також поодинокі зразки використання таких моделей із вигуками: **«вигук + прислівник + іменник»** (*«Ой звідси гора»*[73, с. 95]),

«**вигук + іменник + займенник**» («*Ой сади мої*» [73, с. 116]),
«**вигук + прикметник + займенник**» («*Ой смутен я*»[43]) тощо.

Серед безвигукових моделей, що не набули частого вживання, виокремлюємо такі цікаві для дослідження групи:
«**прикметник + іменник + іменник**» («*Кроковеє колесо, колесо*»[29, с. 45]),
«**іменник + іменник + займенник + займенник**» («*Верховино, світку ти наш*»[29, с. 188]), «**іменник + іменник + іменник + займенник**» («*Яром, яром, кума моя*» [СР]) тощо.

Досліджуючи найменування-словосполучки, ми виділили значно менше зразків, належних до цієї групи (50), проте цього матеріалу достатнього для визначення основних моделей будови.

Як кількісно найбільшу групу визначаємо найменування, утворені за моделлю «**прийменник + іменник**». Частка назв, побудованих за цією моделлю, становить 68 % від загальної кількості онімів-словосполук. Серед найбільш характерних прикладів виокремлюємо такі: «*На горі*»[43]; «*Понід гайком*»[СР]; «*У городочку*»[29, с. 48]; «*У полі*»[29, с. 135]; «*Через кладочку*»[14, с. 21].

Є досить багато зразків із дублюваннямабо додаванням іменників, зміною прийменників та додаванням вигука, що можна вважати творенням за моделлю «**вигук + прийменник + іменник + прийменник + іменник**» (24,5%): «*Гей у лісі, в лісі*»[14, с. 15]; «*До річечки, на березок*» [29, с. 45]; «*На городі в лободі*»[43]; «*Ой із-за гори, з-за лиману*»[14,с. 30]; «*Ой у полю, в полю*» [СР].

Було знайдено також декілька прикладів вживання конструкцій за такими моделями як «**частка + дієслово**» («*Не спитьсья*» [43]), «**сполучник + займенник + іменник**» («*А я молодець*»[43]), «**сполучник + іменник + прийменник + іменник**» («*Та вода по каменю*» [29, с. 48]) тощо.

Тож можна зробити висновок про те, що при аналізі найменувань українських народних пісень за семантикою твірної основи було встановлено превалювання складених конструкцій, серед яких майже однаково кількісно представлені прості повні та неповні речення, а складні не мають значного поширення. Оніми-словосполучення та оніми-словосполуки доречно аналізувати за належністю до словотворчих моделей. Для найменувань першої групи найбільш продуктивною моделлю є «прикметник + іменник», другої – «прийменник + іменник».

РОЗДІЛ 3. НАЙМЕНУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ШКОЛИ

3.1. Теоретичні засади вивчення фольклоронімів у школі та ЗВО

Сучасний темп життя та вимоги до рівня розвитку мовних компетентностей, котрими в наш час повинна володіти кожна освічена людина, незалежно від галузі, в якій вона працює, зумовлюють необхідність пошуку нових форм, методів та підходів до дефініювання освіти та виховання загалом. Лінгвістика як наука постійно розвивається, тому філологи-науковці простежують активізацію студій, що стосуються здебільшого вивчення мовних елементів у контексті нових напрямків дослідження.

Вивчення функціонування власних назв є невід'ємною частиною комплексного дослідження української мови, її структури та особливостей. Саме це пояснює необхідність виокремлення особливої галузі лінгвістики – ономастики. Наразі її можна вважати «молодою» наукою на етапі становлення, адже сьогодні все ще не вистачає повного детального опрацювання багатьох проблемних питань, а також одностайності в характеристиці понятійного апарату та критеріїв класифікації онімних одиниць.

Варто зазначити, що донині найбільш комплексним та чітким описом термінології, котрою послуговуються українські дослідники під час вивчення онімів, вважаємо працю Д. Г. Бучка та Н. В. Ткачової «Словник української ономастичної термінології» [57, с. 252], видану лише 2012 року.

Найменування народних пісень як особливого різновиду лексичних одиниць української мови може студіюватися як у контексті ономастичних досліджень, так і під час вивчення усної народної творчості. Кожен із цих

напрямів дослідження має певні особливості, що пояснюються наразі різним рівнем аналізу відповідно до навчальних програм у школах та університетах.

Усна народна творчість у школі подається як частина загальнонаціонального творчого доробку, вивчається в контексті української літератури й не виділяється як окрема дисциплін. Проте матеріали, зібрані під час роботи над нашим дослідженням, можуть також бути залучені до підготовки педагогом-філологом граматичних, лексичних, орфографічних вправ, за допомогою яких учні зможуть перевірити рівень засвоєння матеріалу теми на уроках української мови. Із найменуваннями українських народних пісень учні знайомляться й на уроках музичного мистецтва, а пізніше – художньої культури. Пісенні твори можуть вивчатися також на уроках літератури рідного краю, факультативних та індивідуальних заняттях згідно з чинною програмою та особливим для кожного з перерахованих видів занять (або й для різних груп) календарно-тематичним плануванням учителя-словесника.

Ономастичні студії не входять до кола висвітлених навчальною програмою для загальноосвітніх закладів, проте доречно дібрані зразки онімів можуть слугувати як базою для створення практичних завдань, що мають на меті вивчення особливостей написання, творення та семантики власних назв. Зважаючи на те, що серед найменувань українських народних пісенних творів було виокремлено зразки усіх груп за будовою (більшість належить до складних та складених конструкцій, що є предметом зацікавлення синтаксису, котрий детально вивчається в середній школі), різних семантичних груп та словотвірних типів, вони можуть слугувати як ілюстративний матеріал для вивчення конкретних тем або ж вивчатися комплексно в контексті підготовки до державної підсумкової атестації або зовнішнього незалежного оцінювання. Можливе також проведення інтегрованих уроків, де можна поєднати мовний та літературний аспект вивчення вищезгаданих найменувань пісенних творів.

Вважаємо можливим використання зібраного матеріалу й фахівцями, котрі надають додаткові освітні послуги. Для поглиблення знань та опрацювання проблемних у засвоєнні конкретним учнем питань доречно добирати матеріали, котрі охоплювали б усі групи лексики української мови, в якій досить важливу роль відіграють і фольклороніми.

Одним із важливих напрямів підготовки майбутнього фахівця-філолога, котрий має також перспективу працевлаштування в галузі освіти та викладання у старшій школі, є поглиблене вивчення усіх пластів лексики української мови, зокрема – й пропріальної. Для дослідження загальних особливостей розвитку та вживання онімів у структурі мови до навчальних планів багатьох закладів вищої освіти входить така дисципліна, як «Українська ономастика» (здебільшого як складник його варіативної частини). Спецкурси або спецсемінари з вивчення онімної лексики наразі включені (або входили раніше) до загальних навчальних програм у Волинському національному університеті імені Лесі Українки, Горлівському державному педагогічному університеті іноземних мов, Донецькому національному університеті, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Луганському національному університеті імені Т. Г. Шевченка, Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Ужгородському національному університеті, уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Хмельницькому національному університеті, Чернівецькому національному університеті імені Ольги Коцюбинської та ін. [65, с. 7].

Під час вивчення вищезгаданого навчального предмету здійснюється комплексний розгляд усіх пропріальних одиниць української мови відповідно до різних мовних рівнів, проте онімну лексику можна використовувати як ілюстративний матеріал і в межах роботи над вивченням інших університетських дисциплін. Наприклад, особливості семантики

найменувань українських народних пісень вважаємо доречним вводити до курсу лексикології, їхню будову та частиномовну належність – до вивчення морфеміки та словотвору й морфології відповідно в межах дисципліни «Сучасна українська літературна мова». Особливої уваги варті оніми й у матеріалах курсів «Практичний курс української мови», «Проблемні питання української мови» тощо. Для студентів-нефілологів вважаємо доцільним аналіз досліджуваного матеріалу на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Під час вивчення дисципліни «Усна народна творчість», до кола зацікавлення котрої безпосередньо входить український пісенний фольклор, необхідно вивчати як зміст самих творів, так і семантику, будову, структуру їхніх найменувань. Наприклад, у межах проходження студентами фольклорознавчої практики здійснюється не тільки збирання унікальних зразків методом польового дослідження, а й поділ їх на групи за назвами, за необхідності – укладання словників із поясненням лексичних значень слів, використаних у пропріальних конструкціях. «Усна народна творчість» є обов'язковою або варіативною частиною професійної освіти переважної більшості ЗВО, котрі готують майбутніх спеціалістів-філологів.

Підсумовуючи, вважаємо за необхідне зазначити, що під час підбору зразків найменувань українських пісень для роботи на шкільних уроках української мови та літератури або вивчення університетських дисциплін необхідно враховувати не лише відповідність використовуваного матеріалу темі, а й загальний рівень освіченості учнів та студентів, їхню зацікавленість та особливості очікувань. Надзвичайно важливо й уникати фрагментарності розгляду онімів, а найбільш ефективним вважаємо їхній комплексний та різнобічний аналіз.

3.2. Комплекс вправ на використання найменувань українських народних пісень

Вправа 1. *Запишіть назви українських народних пісень фонетичною та фонематичною транскрипціями. Виділіть нескладотворчі звуки та поясніть правила їхнього вживання.*

«Воротай, Воротайчику»	«Ох, оженився»
«Ой зійшло, зійшло три місяці ясных»	«Летів голуб понад хату»
«Ой на городі сніжок впав, сніжок впав»	«Ой да зажурилася молода вдівонька»
«Та й купався Йван да й в воду впав»	«На городі, в лободі»
«Ти зозуленька добрівня, добрівня»	«Ой був Сава в Немирові в ляхів на обіді»
«Попід гайком, гайком»	«Ой надійшла чорна хмара»

Вправа 2. *Запишіть бібліоніми фонетичною та фонематичною транскрипціями. Охарактеризуйте явище асиміляції у елементах кожного з поданих найменувань. Поясніть відмінності у записі таких слів обома видами транскрипцій.*

«Пасеться коник під гречкою»	«Чом ти, Галю завітчана, не танцюєш»
«Сьогодні Купала, а завтра Йвана»	«Не спиться, не дремиться»
«Відчиняйтеся, ворота»	«Ой вилетів сокіл з зеленого гаю»
«Ой на річці, на Йордані»	
«Через сад-виноград обідать носила»	

Вправа 3. *Запишіть найменування фонетичною транскрипцією. Виділіть основні фонетичні явища. Проаналізуйте утворення редукованих голосних звуків.*

«Петрівная зозулечко»	«По горі, по горі павоньки ходили»
-----------------------	------------------------------------

«Ішла Марія попід дорогою»

«Косили ми сіно»

«Недалеко милий та оре»

«Ой смутен я, смутен та темненької
ночі»

«Ой сербине, сербиночку»

«Ой у полю криниченька»

Вправа 4. Виділіть у назвах українських народних пісенних творів слова з потенційно можливими або наявними чергуваннями голосних. Вкажіть звуки, що чергуються.

«Бувайте здорові, соснові пороги»

«На поповій сіножаті»

«Ой післала мене мати»

«Ой повій, вітроньку, на мою
світлоньку»

«Та да крикнули журавлі»

«Ой сон, мати, ой сон, мати»

«Сидить дід на печі»

«Хлопці-молодці, пийте, гуляйте»

Вправа 5. Виокремте всі наявні або можливі чергування приголосних у поданих конструкціях.

«Ой ходжу, я ходжу»

«Ой чумаче, чумаче»

«Чи ж я тобі не казала»

«Ой за лужком, за темненьким»

«Ой горе тій чайці»

«Скриплять нові та воротечка»

«Ой стелеться барвіночок»

«То в колисці, то в коробці»

«На вулиці скрипка грає»

«Ой ясна, красна в лузі калина»

«Помагай ти Біг, женче»

Вправа 6. Поділіть виділені слова на склади, дайте їм загальну характеристику. Запропонуйте варіанти переносу з одного рядка в інший. Зробіть повний фонетичний аналіз.

«Новограда **воз'явила** всьому
світові своєму»

«Ой у саду, **садоньку**»

«Та **вербовая** дощечка, дощечка»

«Ой **зійшло**, зійшло три місяці
ясних»

«Цвіт **змислений** нині розцвівсь»

«Ой хто, хто по садочку
проходжає»

«**Чогось** мені нелегко»

«Ах я **нещасний**»

«Як не бачу **Петруся**»

«Ой чого так рано та й **спустошено**»

Вправа 7. Визначте частини мови в запропонованих найменуваннях українських народних пісень. Вкажіть граматичні категорії для виділених слів.

«Попід гаєм **зеленесеньким**, там густії лози»

«Ой **зійшло**, зійшло три місяці ясних»

«Не піде **дрібен** дощик без чорної хмари»

«Над **поповим** садом три місяці разом»

«**Сьогодні** Купала, а завтра Йвана»
«Скриня **моя** безвухая»

«Хміль не в'ється, та пшениця **жнеться**»

«Пане господарю, ми **твого** двора»

Вправа 8. У виділених словах визначте корінь. Доберіть до них спільнокореневі лексеми.

«Ой як, як по **садочку** ходити»

«Ой хто, хто по садочку **проходжає**»

«Ой **поїду** я та до Яблина»

«**Володар**, володарочку»

«**Король** коло городу ходить»

«**Хвалилася** тополя»

«А в **кривого** танцю»

«Ой вийду я на вулицю, а ти **догадайся**»

«Туман **таночок** виводи»

«Мати, мати, головонька **болить**»

Вправа 9. Виконайте морфемний розбір виділених слів.

«А в неділю **пораненьку**»

«Біда польку **спокусила**»

«Гей, **стукнуло** в буйнім лісі»

«**Засвистали** козаченьки»

«Козак **од'їжджає**»

«Ой погуляв **бурлачина**»

«**Повернувся** я з Сибіру»

«Тече річка **невеличка**»

«Ой за **лужком**, за **темненьким**»

«**Розкопайте** гору»

«**Чорноморець** матінко»

«Гей, колись була **розкіш**, воля»

Вправа 10. Визначте способи твору виділених у найменуваннях українських народних пісень слів, вкажіть твірні слова.

«**Чорноморець** матінко»

«Ой у полі криниця **безодня**»

«Дитячі *приспівки*»

«Дівчино, *рибчино*, здорова була»

«Ой ти, *Янчуку*»

«По садочку *походжаю*»

«*Щука-риба* в морі»

«*Білоданчику*»

«Ой *поїду* я та й до Яблина»

«Бідна ж моя *головонька*»

Вправа 11. *Випишіть із поданих онімних конструкцій словосполучення, визначте та схарактеризуйте типи синтаксичного зв'язку виявлених одиниць.*

«Попід гаєм зелененьким, там густії лози»

«Через наше село везуть клен-дерево»

«Летів голуб понад хату»

«Гей, розвилося три берези різно»

«Ой зайшло сонце за віконце»

Вправа 12. *Поділіть наведені оніми на групи за будовою (прості, складні, складені).*

«На Йвана Купала»

«Закличка»

«За тучами, за хмарами»

«Одчинила ворота»

«Ох, оженився»

«Сирітка»

«А наш жучок невеличкий»

«Меланка ходила»

«Десь тут була подоляночка»

«Засвистали козаченьки»

Вправа 13. *Здійсніть поділ складених найменувань українських народних пісенних творів на оніми-словосполуки, оніми-словосполучення, оніми-фрази.*

«Коло млина, коло броду»

«Чогось мені нелегко»

«Да шумлять верби в кінці греблі, що я насадила»

«Ой у полю буркун-зілля»

«Ой на ставу, на ставочку»

«Ой моя мати, та не жур мене»

«Через сад-виноград обідать носила»

«Щедрівочко щедрована»

«Біду собі купила»

«Широкая левадонька»

Вправа 14. *Відокремте прості оніми-словосполучення від складних.*

«Щедрівочко щедрована»

«А всі гори зелененькі»

«Ти зозуленька добрівня, добрівня»

«Очі ж мої каренькії»

«Петрівная зозулечко»

«Зайчику, зайчику, мій братчику»

Вправа 15. Розподіліть запропоновані назви українських народних пісень на ті, котрі є двоскладними та односкладними реченнями. Схарактеризуйте граматичні основи.

«Лазить жучок по дереві»

«Біду собі купила»

«Звідкіль вітер віє»

«Через сад-виноград обідать

«Через наше село везуть клен-
дерево»

носила»

«Ой покотився та туман з

«Предвічний Бог на землі

моря»«Чогось мені нелегко»

вродився»

«Одчинила ворота»

Вправа 16. Визначте спосіб творення простих бібліонімів. Виділіть твірні основи та словотворчі форманти.

«Закличка»

«Сирітка»

Вправа 17. Позначте зменшено-пестливі суфікси у складі найменувань українських народних пісенних творів.

«А всі гори зелененькі»

«Широкая левадонька»

«Ой паночку наш»

«Петрівная зозулечко»

«Зійди, місяченьку»

«Тут була, тут була перепілочка»

«Перепілочко мала»

«Ой чия то та пшениченька»

Вправа 18. Визначте первинне та похідне слова у поданих назвах. У котрій з них наявне первинне слово, утворене від іншого?

«Ой весна, весниця»

«Та жоно ж моя, жононько»

«Ой у саду, садоньку»

«Ой сербине, сербиночку»

Вправа 19. Визначте у наведених найменуваннях слова, утворені суфіксальним та префіксальним способами. Поділіть їх на групи, позначте словотворчі форманти, дайте характеристику їхньому значенню у складі досліджуваних лексем.

«Горобчику в садку спадку»

«Ой зашуміла крутая гора»

«Де парубок Михалко коника пас»
«Ой зайшов місяць, зайшов ясний»
«Ой післала мене мати»
«Що в полі, в полі та й на роздолі»
«Ой за лужком, за темненьким»
«Ой під вишенькою, під
черешенькою»
«Ой з-за гори туман налягає»

«Ой засвіти, місяць»
«По білому світі пролітає»
«Ой вий, вітроньку, на мою
світлоньку»
«Росте зіллячко романець»
«Ой вийду я на гору»
«Соловієньку, спадку»
«Ой мала нічка да Петрівочка»

Вправа 20. *Визначте спосіб творення виділених слів.*

«**Хлопці-молодці**, пийте, гуляйте»
«Ой **вийду** я на вулицю, а ти
догадайся»
«**Вставай-но**, Микито, бери
кобеняк»

«Ой **зайшло** сонце за **віконце**»
«Ох, **оженився**»
«**Щука-риба** в морі»
«А у **городочкуцарівна**, царівна»
«Ой калино-малино»

Вправа 21. *Зробіть повний синтаксичний розбір поданих номінацій-речень та їхніх компонентів-словосполучень:*

«Летіли гуси з далекого краю»
«Пусти ж мене, подолянку, на піч»
«Дівка Ганночка по городу ходила»
«Да шумлять верби в кінці греблі,
що я насадила»
«Попід гаєм зелененьким, там
густії лози»

«Через наше село везуть клен-
дерево»
Як вийду я на гороньку, на лебеді
крикну»
«Ой шум ходить, по воді бродить»

Вправа 22. *Поміркуйте, які життєві обставини могли б стати передумовою створення вказаних ситуативних найменувань українських народних пісень.*

«Бувайте здорові, соснові пороги»
«Біду собі купила»

«Да не піде дрібен дощик без
чорної хмари»

«Ой дай нам, Боже, дівча у
віночку»

«Ой як. Як миленькому постіль
слати»

«Чи ж я тобі не казала»

«Чом ти, Галю заквітчана, не
танцюєш»

«Наказали та вражі люди»

Вправа 23. Виокремте та проаналізуйте прийменники, вжиті у
локативних власних найменуваннях.

«А в Таражі парубки»

«Й у полі деревце»

«Між горами а в долині»

«Ой з-за гори, з-за лиману»

«На городі в лободі»

«По горі, по горі павоньки ходили»

«При долині мак»

«Над поповим садом»

Вправа 24. Поділіть наведені онімні конструкції на квалітативні та
сутнісні.

«Ой, чумаче, чумаче»

«Засвистали козаченьки»

«Дубе кучерявий»

«Хлопці-молодці»

«Гора Кам'яна»

«Зажурився бурлачина»

«Перепілочко мала»

«Ой стелеться барвіночок»

«Кряче ворон»

«Повій, вітроньку»

«Щебетав соловей»

«Молод Александер»

«Петрівочка мала нічка»

«Кармалюка-хлопець»

«Женче, женче»

«Меланія пребагата»

Вправа 25. Утворіть від елементів тих конструкцій, котрі було
виділено у попередній вправі як квалітативні, ступені порівняння. Якщо це
вдалося зробити не у всіх випадках, обґрунтуйте, чому.

Вправа 26. Поділіть подані найменування українських народних пісень
на темпоральні та посесивні онімні конструкції.

«Ой коли б той вечір»

«Василева мати пішла щедрувати»

«В пана Семена, в домі його»

«Ой весна, весна, весниця»

«Дитячі приспівки»

«Петрівка минається»

Вправа 27. Зробіть висновок щодо мотивації поданих онімних сполук.

«Білодень, Білодень, Білоденьчику»

«Та й помагай біг, Жельман»

«Їде Зельман»

Вправа 28. Доберіть із довідки приклади найменувань українських народних пісень за семантикою твірної основи, що утворені за такими моделями:

- 1) «прикметник + іменник»;
- 2) «іменник + прикметник»;
- 3) вигук + прикметник + іменник»;
- 4) вигук + займенник + іменник»;
- 5) «вигук + прислівник + іменник»;
- 6) «вигук + іменник + займенник»;
- 7) «вигук + прикметник + займенник»;
- 8) «прикметник + іменник + іменник»;
- 9) «іменник + іменник + займенник + займенник»;
- 10) «іменник + іменник + іменник + займенник»;
- 11) «прийменник + іменник»;
- 12) «вигук + прийменник + іменник + прийменник + іменник»;
- 13) «частка + дієслово»;
- 14) «сполучник + займенник + іменник»;
- 15) «сполучник + іменник + прийменник + іменник».

Довідка:

«Дрібен дощик»

«Ой ти, дівчино»

«Гей у лісі, в лісі»

«Кроковеє колесо, колесо»

«Гуси сірі»

«Ой сади мої»

«Яром, яром, кума моя»

«А я молодець»

«Та вода по каменю»

«Ой сухая верба»

«Не спиться»

«Попід гайком»

«Верховино, світку ти наш»

«Ой звідси гора»

«Ой смутен я»

Вправа 29. *Оберіть із доступних для вас джерел по 30 найменувань українських народних пісень. Поділіть їх на групи за будовою, словотвірними типами, мотивацією та семантикою твірної основи.*

Вправа 30. *Зробіть спробу визначення власних критеріїв класифікації найменувань українських народних пісень та поділу їх на групи. Обґрунтуйте свою думку.*

Вправа 31. *Напишіть твір-роздум на одну із запропонованих тем:*

- 1) «Українська народна пісня – скарбниця мудрості»;
- 2) «Оберіг українського фольклору»;
- 3) «Чи варто берегти давні зразки усної народної творчості?»;
- 4) «Чи буду я співати українські народні пісні своїм нащадкам?»;
- 5) «Народна пісня - код нації»;
- 6) «Пісенний фольклор – невід’ємна частина самобутності української культури»;
- 7) «Чи є для української народної пісні місце у сучасній культурі?».

Вправа 32. *Підготуйте коротку доповідь (до 5 хвилин) за однією з тем:*

- 1) «Сучасний стан досліджень української народної пісні»;
- 2) «Класифікації українських народних пісень»;
- 3) «Перспективи дослідження зразків української фольклорнопісенної творчості».

Варто зазначити, що запропонована система вправ сприяє комплексному дослідженню найменувань українських народних пісень у контексті таких розділів мовознавства, як фонетика, морфеміка, словотвір, лексикологія, морфологія, синтаксис. Кожне завдання має чітке тематичне спрямування, що зумовлює можливість використання під час вивчення програмового матеріалу в школі та університеті. З метою активізації цікавості до бібліонімів було відібрано найбільш характерні та рідковживані зразки. Успішне виконання наведених завдань передбачає якісне засвоєння

особливостей творення функціонування фольклоронімів української мови та знань з конкретної програмової теми.

ВИСНОВКИ

Питання вивчення найменувань українських народних пісень на сьогодні є досить актуальним для науковців, що працюють у галузі ономастики, адже наука про власні назви зараз активно розвивається, а тому розширюється й тематика досліджень, охоплюючи все більші пласти художнього відображення дійсності. Саме недостатньою кількістю та фрагментарністю подібних наукових студій можна пояснити необхідність звернення до детального та різнобічного вивчення фольклоронімів, зокрема й найменувань українських народнопісенних творів.

Початком вивчення фольклорних власних назв варто вважати другу половину XIX століття, коли можемо простежити загальне підвищення рівня зацікавленості усною народною творчістю. До початку XXI століття вивчення пропріативів у межах фольклорних творів проходило здебільшого у площині образних якостей, проте наразі простежуємо поживлення динаміки розвитку напрямку фольклорної ономастики. Відкритим залишається проблемне питання визначення фольклоронімії у загальній національній системі онімів.

Незважаючи на відсутність результатів повного та комплексного опрацювання вищезгаданої теми, існує низка праць, котрі дають змогу ознайомитися з конкретними зразками фольклору та основними особливостями їхнього існування в системі мови. Такі праці є в доробку П. Демущого, О. Дея, К. Квітки, Б. та З. Лановиків, В. Проппа та ін. Необхідним складником підготовки до здійснення дослідження, передбаченого завданням на дипломну роботу, стало опрацювання теоретичних джерел для вивчення онімного простору таких авторів, як І. Герус-Тарнавецька, В. Калінкін, Ю. Карпенко, М. Торчинський, А. Фомін та ін. Функціонування онімів у творах української усної народної творчості

вужькоспеціально розкривалося в роботах Т. Беценко, Е. Боевої, Н. Дорогович, Н. Колесник, О. Порпуліт та ін.

Українська народна пісня як важливий складник самобутньої культури була предметом різнобічних досліджень багатьох науковців – як філологів, так і етнографів, істориків тощо. До сьогодні до фольклорної літературної спадщини українців належить низка унікальних записів, перші ж публікації почали з'являтися вже у другій половині XVIII ст., а їхнє детальне вивчення – у першій половині XIX століття. Наразі більшість дослідницьких праць стосуються класифікації українських пісень, а особливості творення, мотивації та функціонування часто залишаються поза увагою.

Після опрацювання низки теоретичних матеріалів за темою було обрано оптимальний варіант класифікації українських народних пісень, запропонований О. Потебнею. Він передбачає поділ досліджуваних зразків на обрядові, побутово-ліричні та епічні. У межах кожної з груп виділяються менші структурні частини – підгрупи, котрі характеризуються особливими відтінками семантики. Кількість унікальних найменувань творів українського народного пісенного доробку та варіювання їхніх жанрів дозволяє розглядати їх як достатню матеріальну базу для розширення кола дослідження онімного простору української мови.

Перший критерій, за яким було доречно класифікувати 493 виокремлені зразки найменувань пісень українського фольклору, – це особливості їхньої будови. Під час дослідження вдалося виявити яскраві приклади простих, складних та складених онімів. Було зафіксовано превалювання онімів, що належать до групи складних (98,2 %), серед яких 53 % є онімами-фразами; 36,9 % – онімами-словосполученнями; 10,1 % – онімами-словосполуками. Серед загальної кількості досліджуваних найменувань виокремлюємо лише поодинокі зразки простих (0,7 %) та складних (1,1 %) онімів.

Диференціація словотвірних типів найменувань в українському пісенному фольклорі є невід'ємною частиною комплексного вивчення його

зразків. За основу було взято класифікацію, подану в енциклопедії «Українська мова», тож визначаємо групи слів морфологічного та лексико-семантичного способу словотворення та додаємо до них ще один тип деривації, котрий виділяють більшість дослідників, – синтаксичний. За поширеністю конкретних типів словотворення підтримуємо думку про диференціацію на гегемонійну (понад 70 %), максимальну (від 50 %), високу (25–50 %), середню (5–25 %), низьку (1–5 %), мінімальну (менше ніж 1 %) та нульову (0 %) продуктивність. У досліджуваному доробку переважають оніми синтаксичного типу деривації. Було зафіксовано кількісну перевагу словосполук, словосполучень та речень і лише дві номінації, що належать до простих, утворених морфологічним суфіксальним способом, тобто трактуємо його в цьому випадку як гегемонійний.

Дослідження мотивації виникнення власних назв є одним із ключових і часто навіть завершальних етапів роботи над художніми одиницями як об'єктами комплексного вивчення. В системі бібліонімів української народної творчості виокремлюємо зразки ситуативної (30,8 %), локативної (28,8 %), квалітативної (18,2 %), сутнісної (10,5 %), темпоральної (6,9 %) та посесивної (3,2 %) груп. Диференціюємо й оніми, мотивацію утворення яких визначити не вдалося (1,4 %). Апотропейні, асоціативні, ідеологічні, меморіальні, патронімічні та символічні онімні сполуки в межах досліджуваного матеріалу не представлені.

За семантикою твірної основи констатуємо переважання складених конструкцій, серед яких виокремлюємо приблизно однакову кількість простих повних та неповних речень, а складні не є поширеними. Було складено словотворчі моделі онімів для більш зручної класифікації. Серед онімів-словосполучень найпродуктивнішою моделлю є «прикметник + іменник» (38,6 %), а онімів-словосполук – «прийменник + іменник» (68 %).

Вивчення номінацій українських пісень може бути впроваджене в навчально-виховний процес як старшої, так і вищої школи. Вони можуть бути як ілюстративним матеріалом для програмових тем, так і самостійним об'єктом дослідження. Комплекс вправ, поданий у дипломній роботі, допоможе вдосконалити свої знання з усіх галузей загального мовознавства, перевірити себе й усунути недоліки за допомогою виконання подібних вправ

Зважаючи на те, що є велика кількість фольклорних жанрів, котрі ще не були детально досліджені за структурними, словотвірними та мотиваційними критеріями, саме в такому подальшому аналізі вбачаємо перспективу нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Балушок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. Львів : М. П. Коць, 1998. 216 с.
- 2.Белей Л. Нова українська художньо-літературна антропонімія: проблеми теорії та історії : монографія. Ужгород, 2002. 157 с.
- 3.Беценко Т. П. Особливості функціонування власних найменувань в українських народних думках. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка*. Серія : Мовознавство. Тернопіль : ТДПУ, 2003. Вип. 1. С. 105–109.
- 4.Бодянский И. О народной поэзии славянских племенъ. Рассуждения на степень магистра философии фак. первого отд-ния Моск. ун-та. Москва : Тип. Н. Степанова, 1837. 154 с.
- 5.Боева Е. Міфоніми у поезіях Миколи Зерова: функціонально-стилістичний аспект. *Мова і культура*. 2009. Вип. 12. С. 237–244.
- 6.Булаховський Л. Нариси з загального мовознавства : навч. посібник. Київ : Радянська школа, 1955. 248 с.
- 7.Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1992. 414 с.
- 8.Гнатюк В. Гаївки. Вибрані статті про народну творчість. Київ : Наукова думка, 1966. 288 с.
- 9.Гнатюк В. Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесности. Львів, 1902. 66 с.
10. Грушевський М. Історія української літератури : у 6 т. Київ : Либідь, 1993. Т. 1. 360 с.
11. Герус-Тарнавецька І. Назовництво в поетичному творі. Мюнхен-Вінніпег, 1966. 143 с.
12. Данилюк Н. Поетичне слово в українській народній пісні : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 512 с.

13. Дей О. Сторінки з української фольклористики. Київ : Наукова думка, 1975. 271 с.
14. Демуцький П. Українські народні пісні Охматівського хору. Київ : Музична Україна, 1968. 54 с.
15. Діц В. О. Ономастикон українських загадок. *Вісник Прикарпатського ун-ту ім. В. Стефаника*. Філологія. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. Вип. 29. С. 414–416.
16. Дорогович Н. О. Експресивне функціонування онімів в українських повстанських піснях. *Вісник Прикарпатського ун-ту ім. В. Стефаника*. Філологія. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. Вип. 29. С. 443–447.
17. Дубина Н. М. Функції топонімів у веснянках. *Записки з ономастики* : зб. наук. праць. Одеса, 2000. Вип. 4. С. 45-47.
18. Дунаєвська Л. Українська народна проза (легенда, казка). Еволюція епічних традицій. Київ : Вид-во Інституту математики НАН України, 1997. 447 с.
19. Енциклопедія українознавства : у 14 т. За ред. Кубійовича В. М. Париж-Нью-Йорк, 1976. Т. 7. 3167 с.
20. Єрмоленко С. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
21. Калинин В. Поетонимология: из заметок о метаязыке науки. *Логос ономастики*. 2008. № 1 (2). С. 96–101.
22. Калинин В. Поэтика онима. Донецк : Юго-Восток, 1999. 408 с.
23. Калинин В. Теория и практика лексикографии поэтонимов (на материале творчества А. С. Пушкина). Донецк : Юго-Восток, 1999. 247 с.
24. Карпенко О. Прагматична спрямованість власних назв у художньому тексті: Метод. вказівки до спецкурсу. Для студентів ф-ту романо-герман. філології. Одеса, 1998. 24 с.

25. Карпенко Ю., Мельник М. Літературна ономастика Ліни Костенко : монографія. Одеса : Астропринт, 2004. 216 с.
26. Карпенко Ю. О. Власні назви в художній літературі. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 37. С. 170–172.
27. Карпенко Ю. О. Слов'янська міфологія і український фольклор. *Мова та стиль українського фольклору*. Київ, 1996. С. 22–33.
28. Карпенко Ю. О. Тихий Дунай. *Літературна ономастика* : зб. ст. Одеса : Астропринт, 2004. С. 111–120.
29. Квітка К. Українські народні мелодії : у 2 ч. Упоряд. та ред. Іваницького А. І. Київ : Поліграф Консалтинг, 2005. Ч. 1. Збірник. 480 с.
30. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 4 т. Київ : АТ «Обереги», 1994. Т. 1. 154 с.
31. Колесник Н. Онімія української народної пісні : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. 368 с.
32. Колесник Н. С. Здобутки та перспективи української фольклорної ономастики на всеслов'янському тлі. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : збірник наукових праць. Ужгород, 2001. Вип. 4. С. 258–261.
33. Колесса Ф. Українська усна словесність. Едмонтон, 1983. 645 с.
34. Костик В. Весняно-обрядовий фольклор Буковини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07. Львів, 2001. 19 с.
35. Костомаров Н. Славянская мифология. Киев : Тип. И. Вальнера, 1847. 119 с.
36. Крупеньова Т. І. Онімійна творчість Лесі Українки кінця ХІХ століття. *Записки з ономастики*. 2012. Вип. 15. С. 68–76.
37. Круть Ю. Хліборобська обрядова поезія слов'ян. Київ : Наукова думка, 1973. 211 с.

38. Куба Л. Про Україну. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1962. 227 с.
39. Курушина М. А. Мовно-культурна специфіка онімів українських чарівних казок. *Studia linguistica* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 6. С. 61–67.
40. Лановик Б., Лановик З. Українська усна народна творчість : підручник. Київ : Знання-Прес, 2005. 591 с.
41. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Громяка Р. Т., Коваліва Ю. І., Теремка В. І. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
42. Морозенко О. С. Будова найменувань українських народних пісень календарно-обрядового циклу. *Поділля. Філологічні студії : електронний збірник наукових праць*. Хмельницький, 2021. Вип. 14. 111 с.
43. Народні пісні в записах Степана Руданського. URL: <https://nashe.com.ua/songbook/8> (дата звернення: 08.09.2021)
44. Невідомська Л. Л. Пропріальні назви із затемненою семантикою у структурі української народної чарівної казки. *Вісник Прикарпатського ун-ту ім. В. Стефаника*. Філологія. Івано-Франківськ Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. Вип. 29. С. 308-402.
45. Немировская Т. В. Некоторые проблемы литературной ономастики. *Актуальные вопросы русской ономастики* : сб. науч. трудов. Киев : УМК ВО, 1988. С. 112–122.
46. Новикова М. О. Прасвіт українських замовлянь. *Українські замовляння*. Київ : Дніпро, 1993. С. 7–29.
47. Нудьга Г. Український поетичний епос. Київ, 1971. 48 с.
48. Онацький Є. Українська мала енциклопедія : в 10 кн. Буенос-Айрес, 1957. Кн. 9. 1564 с.
49. Панекіна Т. Потамонім Дніпро в українських прислів'ях та приказках. *Українська пропріальна лексика* : матеріали наукового семінару (13–14 вересня 2000 р.). Київ : Кий, 2000. С. 129.

50. Пашина О. Принципы номинации песен в русской народной традиции. *Этнолингвистика. Ономастика. Этимология* : материалы международ. науч. конф. (Екатеринбург, 8–12 сентября 2009 г.). Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2009. С. 205–207.

51. Порпуліт О. О. Ономастичний простір українських чарівних казок (у зіставленні з російськими) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2000. 19 с.

52. Потебня А. Малорусская народная песня, по списку XVI века. Воронеж : Тип. В. И. Исаева, 1877. 53 с.

53. Потебня А. Слово и миф. Москва : Правда, 1989. 624 с.

54. Пропп В. Поэтика фольклора. Москва : Лабиринт, 1998. 352 с.

55. Редьква М. І. Семантико-функціональна система особових найменувань в українських народних чарівних казках (у записах XIX ст.). автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.

56. Словник української мови : в 11 т. За ред. Білодіда І. К. Київ : Наукова думка. Т. 3. 1927 с.

57. Словник української ономастичної термінології. Укл. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.

58. Стельмах М. П. Зібрання творів : у 7 т. Київ : Дніпро, 1982–1984. Т. 30.

59. Сучасний словник іншомовних слів. Укл. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Київ : Довіра, 2006. 789 с.

60. Торчинський М. М. Власні назви нематеріальних об'єктів: структура, диференційні ознаки, перспективи дослідження. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*: Мовознавство. Тернопіль, 2017. № 1 (27). С. 299–303.

61. Торчинський М. М. Лексико-семантична структура назв поселень Південно-Західного Поділля. *Студії з ономастики та етимології*. Київ : Кий, 2002. С. 206–215.

62. Торчинський М. М. Ойконімія Південно-Західного Поділля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 1993. 22 с.
63. Торчинський М. Структура онімного простору української мови. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с.
64. Торчинський М. Термінологія української поетоніміки (літературної ономастики). *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ : КНЕУ, 2005. Вип. 6. С. 339–343.
65. Торчинський М. Українська ономастика : навчальний посібник. Київ : Міленіум, 2010. 238 с.
66. Українська мова : енциклопедія. Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид. випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004. 824 с.
67. Українська музична енциклопедія : у 5 т. Редкол. : Скрипник Г. А. (голова) та ін. Київ : Інститут мистецтвознавства фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 2006. Т. 4. 542 с.
68. Фомин А. Литературная ономастика в России: итоги и перспективы. *Вопросы ономастики* (Екатеринбург). 2004. № 1. С. 108–120.
69. Хлистун І. В. Фоносемантика поетонімів української поезії (на матеріалі творів II пол. XX ст.). *Вісник Уманського педуніверситету. Філологія (мовознавство)*. Умань, 2004. С. 240–246.
70. Худаш М. З історії української антропонімії. Київ : Наукова думка, 1977. 236 с.
71. Чебанюк О. Ю. Український народний календар як культурний текст. *Українознавчий альманах*. 2012. Вип. 8. С. 186–188.
72. Шотова-Ніколенко Т. Онімний простір романів Юрія Яновського : монографія. Одеса : Астропринт, 2007. 165 с.
73. Яценко Л. Українське народне багатоголосся : монографія. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1962. 236 с.

74. Waclav z Oleska. Piesni polskie i ruskie ludu galicyjskiego, ´z muzyka instrumentowana przez Karola Lipinskiego. Lw´ow, 1833. 184 s.